

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА МОРСЬКА АКАДЕМІЯ»

Навчально-науковий інститут морського права та менеджменту

Кафедра морського права

УДК: 627.222.1:34(079.2)

Тарантаєва Олександра Олександрівна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НА МОРСЬКОМУ ДНІ

Дипломна робота магістра

Науковий керівник,

К.ю.н., доцент

Краснікова О.В.

освітньо-професійна програма

«Морське право»,

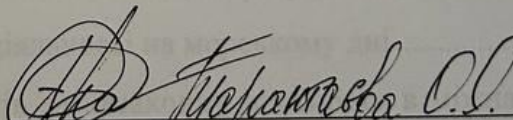
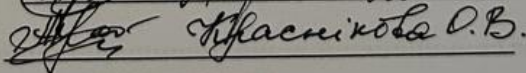
спеціальність 081 «Право»

Здобувач

Науковий керівник

Завідувач кафедри

Нормконтроль

Наталя КРЕСТОВСЬКА

Наталя КРЕСТОВСЬКА

м. Одеса - 2024 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ НА МОРСЬКОМУ ДНІ.....	9
1.1 Поняття та міжнародно-правовий режим морського дна	9
1.2 Поняття, види діяльності на морському дні та принципи її правового регулювання.....	20
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВ НА МОРСЬКОМУ ДНІ.....	35
2.1. Конвенція ООН з морського права 1982 року як основний міжнародно- правовий акт у сфері регулювання діяльності на морському дні.....	35
2.2. Діяльність Міжнародного органу з морського дна	43
2.3 Практика держав щодо регулювання діяльності на морському дні	55
РОЗДІЛ 3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ І ЗБЕРЕЖЕННЯ МОРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ДІЯЛЬНОСТІ НА МОРСЬКОМУ ДНІ.....	67
3.1 Міжнародні договори та конвенції, що регулюють захист навколишнього середовища при здійсненні діяльності на морському дні.....	67
3.2 Відповідальність суб'єктів за незаконну діяльність в міжнародному районі морського дна	76
ВИСНОВКИ.....	98
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	104

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

AUV - Автономні/безпілотні підводні апарати (Autonomous Underwater Vehicle);

DSM - Глибоководний видобуток корисних копалин (Deep Seabed Mining);

HOV - Людські транспортні засоби (Human Operated Vehicle);

ISA (МОМД) - Міжнародний орган з морського дна (International Seabed Authority);

ITLOS - Міжнародний трибунал з морського права (International Tribunal for the Law of the Sea);

LTC - Юридична і технічна комісія (Legal and Technical Commission);

ОВД - Оцінка впливу на довкілля;

ПНГ - Папуа-Нова Гвінея;

ROV - Дистанційно керовані апарати (Remotely Operated Vehicle);

SDC - Палата із суперечок щодо морського дна (Seabed Disputes Chamber);

UNCLOS (Конвенція 1982 р.) - Конвенція ООН з морського права 1982 року (United Nations Convention on the Law of the Sea);

UNEP - Програма ООН з навколишнього середовища (United Nations Environment Programme);

ЮНЕСКО - Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Міжнародний район морського дна є важливою територією, що знаходиться за межами національної юрисдикції. Він містить значні запаси мінеральних ресурсів, які можуть бути стратегічно важливими для майбутнього розвитку всього людства. Зростаючий інтерес до освоєння цих ресурсів, розвиток технологій глибоководного видобутку та необхідність захисту морського середовища зумовлюють актуальність дослідження правового регулювання діяльності в цьому регіоні.

Конвенція ООН з морського права 1982 року проголосила Район та його ресурси «спільною спадщиною людства», що вимагає особливого підходу до регулювання діяльності в ньому. Створення Міжнародного органу з морського дна як спеціалізованої установи для управління ресурсами Району та контролю за діяльністю в ньому стало важливим кроком. Однак, залишається низка невирішених питань, зокрема щодо забезпечення ефективного захисту морського середовища, визначення відповідальності суб'єктів за завдану шкоду, а також механізмів справедливого розподілу вигод. Актуальним також є дослідження практики імплементації норм в національне законодавство та діяльності Міжнародного органу з морського дна.

Вивчення міжнародно-правового регулювання діяльності на морському дні має важливе значення для розвитку міжнародного морського права та вдосконалення механізмів управління ресурсами, що належать до спільної спадщини людства.

Мета дослідження. Метою дослідження є комплексний аналіз міжнародно-правового регулювання діяльності суб'єктів в Районі.

Для досягнення поставленої мети визначено такі основні **задачі роботи:**

1. дослідити поняття та міжнародно-правовий режим морського дна;

2. проаналізувати види діяльності на морському дні та принципи її правового регулювання;
3. проаналізувати основні міжнародні договори та конвенції, що регулюють діяльність в Районі та захист навколишнього середовища при здійсненні такої діяльності;
4. визначити роль та функції Міжнародного органу з морського дна у регулюванні діяльності в Районі;
5. дослідити практику держав щодо регулювання діяльності на морському дні;
6. дослідити питання відповідальності суб'єктів за незаконну діяльність в міжнародному районі морського дна.

Об'єктом дослідження є міжнародно-правові відносини, що виникають у процесі здійснення діяльності на морському дні.

Предметом дослідження є система міжнародно-правових норм, що регулюють діяльність на морському дні.

Методологічною основою дослідження є комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. Зокрема, використано діалектичний метод, системний підхід, формально-логічний метод, порівняльно-правовий метод, історико-правовий метод та інші. Так, діалектичний метод дозволив розглянути правове регулювання морського дна як динамічну систему, що перебуває під впливом різних факторів. Системний підхід був використаний для комплексного аналізу правової системи регулювання діяльності на морському дні, з урахуванням всіх її елементів та взаємозв'язків між ними. Порівняльно-правовий метод допоміг зіставити та проаналізувати норми міжнародного та національного законодавства, що стосуються освоєння ресурсів морського дна. Історико-правовий метод використовувався для дослідження еволюції міжнародно-правового регулювання діяльності в Районі та захисту його навколишнього середовища.

Аналіз використаних джерел та літератури. Нормативною базою дослідження є міжнародні договори та конвенції, зокрема Конвенція ООН з морського права 1982 року, Угода про імплементацію Частини XI Конвенції ООН з морського права 1992 року від 1994 року, акти Міжнародного органу з морського дна, національне законодавство різних морських держав та України.

Теоретичною основою дослідження стали праці українських та зарубіжних науковців у сфері міжнародного морського права. Зокрема були використані роботи українських науковців, таких як Бучинська А. Й., Верес К. Л., Краснікова О. В., Панфілова Ю. М., що досліджували міжнародно-правовий режим морського дна та механізми управління його ресурсами. Публікації зарубіжних експертів Banet C., Clark M., Keith M., Levin A., які вивчали правові аспекти діяльності в міжнародному районі морського дна. Аналітичні доповіді та звіти міжнародних організацій, таких як Міжнародний орган з морського дна щодо практики реалізації Конвенції ООН з морського права. Наукові статті Стрельника В. В., Щипцова О. А., Ярової А. О., в яких досліджувались правові засади захисту морського середовища при веденні діяльності на морському дні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дипломна робота є комплексним дослідженням міжнародно-правового регулювання діяльності суб'єктів на морському дні. У роботі вперше була запропонована авторська класифікація видів діяльності на морському дні; було розроблено рекомендації щодо вдосконалення механізмів відповідальності за незаконну діяльність в Районі і визначено основні напрями розвитку міжнародно-правового регулювання захисту морського середовища при здійсненні діяльності на морському дні. А також у роботі удосконалено розуміння принципів правового регулювання діяльності на морському дні; підходи до визначення відповідальності держав за діяльність їхніх суб'єктів у Районі; механізми контролю за дотриманням екологічних стандартів при здійсненні діяльності на морському дні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що дослідження цієї роботи можуть бути використані: у науково-дослідній роботі для подальших досліджень проблем міжнародного морського права (результати дослідження можуть стимулювати подальші дослідження у сфері регулювання діяльності в Районі і сприяти розробці нових підходів до вирішення правових питань, пов'язаних з цією діяльністю); у навчальному процесі при викладанні курсів з міжнародного морського права (деякі розділи дослідження можуть бути інтегровані в навчальні програми з міжнародного морського права, що допоможе студентам краще зрозуміти особливості регулювання діяльності в міжнародних морських просторах).

Апробація результатів дипломної роботи магістра.

Результати дослідження були оприлюднені на наступних конференціях:

1.Краснікова О.О., Тарантаєва О.О. Відповідальність суб'єктів за незаконну діяльність в міжнародному районі морського дна. *«Perspectives of contemporary science: theory and practice»: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, Львів, 11-13 листопада 2024 року.* Львів. 2024.

2. Тарантаєва О.О. Концепція загальної спадщини людства як принцип використання ресурсів в міжнародному районі морського дна. *Морське право та менеджмент: еволюція та сучасні виклики: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної онлайн конференції молодих науковців та здобувачів вищої освіти. м. Одеса, 28 листопада 2024 рік.* Одеса: НУ«ОМА». 2024.

3. Тарантаєва О. О. Правове регулювання захисту морського середовища під час діяльності суб'єктів в міжнародному районі морського дна. *Матеріали XIV міжнародної науково-технічної конференції «Суднова електроінженерія, електроніка і автоматика», Одеса, 19-20 листопада 2024 року.* Одеса: НУ «ОМА». 2024.

Обґрунтування структури роботи.

У першому розділі досліджуються основні концепції, що стосуються міжнародного правового режиму морського дна, який визначає його правовий статус і принципи використання, а також класифікація видів діяльності на морському дні і основні принципи правового регулювання цих видів діяльності.

У другому розділі зосереджується увага на інституційних і нормативних механізмах регулювання. Тут аналізується Конвенція ООН з морського права 1982 року, яка є головним міжнародно-правовим документом, що встановлює правила регулювання діяльності на морському дні; діяльність Міжнародного органу з морського дна як ключової інституції, відповідальної за контроль та регулювання діяльності в Районі; розглядається національне законодавство провідних морських держав щодо діяльності на морському дні, включаючи приклади з США, Великобританії, Китаю тощо.

Третій розділ присвячений аналізу екологічних аспектів регулювання діяльності на морському дні, що є надзвичайно актуальним у сучасному міжнародному праві. Також розглядаються правові механізми притягнення до відповідальності суб'єктів за порушення екологічних стандартів і незаконну діяльність в Районі.

У висновках наведені основні результати дослідження.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ НА МОРСЬКОМУ ДНІ

1.1 Поняття та міжнародно-правовий режим морського дна

Морське дно відіграє вирішальну роль у підтримці екологічного балансу планети, сприяючи розвитку морського біорізноманіття та слугуючи джерелом цінних економічних ресурсів. Стрімкий технологічний прогрес та зростаючий попит на природні ресурси значно підвищили значущість морського дна, що зумовило нагальну потребу в розробці чітких юридичних норм та ефективних регуляторних механізмів.

Система міжнародно-правового регулювання морського дна являє собою комплексний набір правил, угод та конвенцій, які детально окреслюють права та зобов'язання країн щодо експлуатації та захисту цього критично важливого елемента морської екосистеми¹.

Термін «морське дно» відноситься до верхньої поверхні землі в морях і океанах, також відомої як морське дно або дно океану. Ця поверхня має рельєф, який безпосередньо пов'язаний з природою її підповерхневої геології, місцями зміненої океанічними течіями та осадовими процесами².

Морське дно включає в себе низку основних елементів, кожен з яких має свої унікальні характеристики та значення. Континентальний шельф є підводним продовженням сухопутної території прибережної держави, яке зазвичай простягається на глибину близько 200 метрів. Цей район характеризується відносно пологим рельєфом і має величезне економічне значення, оскільки містить значні запаси нафти, газу та інших корисних копалин. Шельф також є важливою зоною для рибальства та аквакультури,

¹ Rothwell D., Stephens T. The International Law of the Sea. 2nd edition, Hart Publishing, 2016, p. 37.

² Banet C. The law of the seabed: access, uses, and protection of seabed resources. Boston: Brill Nijhoff, 2020. p. 33

забезпечуючи життєдіяльність багатьох прибережних спільнот і відіграючи ключову роль у регулюванні клімату та підтримці морських екосистем.

За межами континентального шельфу розташовані глибоководні ділянки океанів, відомі як Район морського дна. Ці райони включають різноманітні геологічні формації, такі як глибоководні океанські жолоби, підводні гірські хребти та абісальні рівнини. Глибини в цих районах можуть досягати 11 000 метрів, створюючи унікальні умови для життя. Глибоководні океанські жолоби є найглибшими частинами океану і часто розташовані вздовж зон субдукції тектонічних плит. Підводні гірські хребти представляють собою масивні підводні гірські системи, які можуть простягатися на тисячі кілометрів. Абісальні рівнини - це величезні плоскі ділянки морського дна, що займають значну частину океанського басейну. Ці глибоководні райони є домом для унікальних екосистем, адаптованих до екстремальних умов високого тиску, темряви та холоду. Крім того, вони містять значні запаси мінеральних ресурсів, включаючи поліметалеві конкреції, які привертають увагу видобувних компаній.

Морське дно також включає інші важливі геологічні утворення. Континентальні схили являють собою зону переходу між континентальним шельфом та абісальною рівниною, характеризуючись більш крутим нахилом, ніж шельф. Ця зона є важливою для вивчення геологічних процесів та підводних зсувів. Підводні гори - це ізольовані підводні височини, які піднімаються на 1000 метрів або більше над морським дном. Вони часто є центрами біорізноманіття, підтримуючи унікальні екосистеми, і можуть впливати на океанічні течії та розподіл поживних речовин. Підводні каньйони - це глибокі ущелини на континентальному схилі та шельфі, які відіграють важливу роль у транспортуванні осадових порід з мілководдя у глибоководні райони і є важливими зонами для морського біорізноманіття та рибальства.

Кожен з цих елементів морського дна має свої унікальні топографічні, геологічні та екологічні характеристики, що вимагає диференційованого

підходу до їх вивчення, використання та захисту. Розуміння складної структури морського дна є ключовим для розробки ефективних міжнародно-правових механізмів його регулювання та захисту. Зростаюче усвідомлення важливості морського дна для глобальної екосистеми та економіки призвело до розвитку складної системи міжнародного права, спрямованої на регулювання діяльності в цих районах. Ця система включає в себе Конвенцію ООН з морського права, різноманітні регіональні угоди та національні законодавства, які разом формують правову основу для управління та захисту цього критично важливого ресурсу.

Стаття 76 Конвенції ООН з морського права проголошує: континентальний шельф прибережної держави включає в себе морське дно і надра підводних районів, що простягаються за межі його територіального моря на всьому протязі природного продовження його сухопутної території до зовнішнього кордону підводної окраїни материка або на відстань 200 морських миль від вихідних ліній, від яких відміряється ширина територіального моря, коли зовнішня межа підводної окраїни материка не простягається на таку відстань³.

Також у статті 76 позначається методика визначення, геодезичні, геологічні та гідрографічні критерії встановлення меж континентального шельфу за межами 200 морських миль, додатково передбачено, що фіксовані точки, які складають лінію зовнішніх кордонів континентального шельфу на морському дні, повинні знаходитися не далі 350 морських миль від вихідних ліній, від яких відміряється ширина територіального моря, або не далі 100 морських миль від 2500-метрової ізобати, яка представляє собою лінію, що сполучає глибини в 2500 метрів⁴.

³ United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego-Bei, 1982.
URL:https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf.

⁴ United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982. Art. 76

Крім того в ст. 76 Конвенції передбачено важливий аспект, відповідно до якого прибережна держава представляє в Комісію з питань кордонів континентального шельфу, яка створена згідно з Додатком II до Конвенції, дані про кордон континентального шельфу за межами 200 морських миль від вихідних ліній, від яких відміряється ширина територіального моря. Комісія дає прибережним державам рекомендації з питань, що стосуються встановлення зовнішніх меж їх континентального шельфу. Межі шельфу, встановлені прибережною державою на основі зазначених рекомендацій, є остаточними і для всіх обов'язковими⁵.

На сьогоднішні ще не завершений процес встановлення зовнішніх меж континентального шельфу шляхом подачі прибережними державами відповідних заявок в Комісію з питань кордонів континентального шельфу, яка відповідно до Конвенції наділена повноваженнями перевіряти правильність встановлення таких меж. Можна з певною впевненістю стверджувати, що поки держава не встановила зовнішній кордон континентального шельфу на основі рекомендацій Комісії з питань кордонів континентального шельфу, ця ділянка входить в Міжнародний район морського дна і діяльність у ньому регулюється Конвенцією 1982 року та Міжнародним органом з морського дна. Разом з тим певна проблематичність виявляється і в питанні про обсяг просторів, що підпадають під поняття «Район». Ця проблематичність полягає в тому, що згідно з Конвенцією межі континентального шельфу прибережних держав визначені не вичерпно і до того ж не всі прибережні держави ці межі точно встановили у своєму національному законодавстві⁶.

⁵ United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982. Art. 76

⁶ Верес К. Л. Обсяг міжнародно-правового простору, який підпадає під поняття «міжнародний район морського дна». *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. С. 86.

Міжнародно-правовий режим Району морського дна складається з системи правових норм, які регулюють використання, охорону та управління морським дном, зокрема за межами національної юрисдикції.

Правовий статус морського дна значно змінився в ході розвитку міжнародного права. Від концепції «свободи морів» до появи режиму «спільної спадщини людства», правова база, що регулює морське дно, була предметом значних дебатів і переговорів між державами.

Історичний розвиток міжнародно-правового режиму Району морського дна є ключовим аспектом для розуміння сучасного стану регулювання цієї важливої сфери міжнародного права. Цей процес пройшов через кілька визначальних етапів, кожен з яких відображав зміни в технологічних можливостях, економічних інтересах та геополітичній ситуації свого часу.

Фундаментальною віхою у формуванні міжнародного морського права стала доктрина «вільного моря», сформульована видатним голландським юристом і філософом Гуго Гроцієм у його знаменитій праці «*Mare Liberum*» (1609). Ця концепція, яка на століття вперед визначила підходи до регулювання морських просторів, базувалася на революційній для свого часу ідеї. Гроцій стверджував, що океани та морське дно за своєю природою не можуть бути об'єктом суверенітету окремих держав і повинні залишатися відкритими для вільного використання всіма народами без винятку⁷.

В основу цієї доктрини були покладені два фундаментальні принципи, які Гроцій вважав природними та невід'ємними правами всіх націй: свобода судноплавства та свобода рибальства. Ці принципи відображали тогочасне розуміння моря як невичерпного ресурсу та шляху для комунікації між народами. Доктрина «вільного моря» мала величезний вплив на розвиток

⁷ Vervliet, J. General Introduction. In Hugo Grotius *Mare Liberum* 1609-2009, Leiden, The Netherlands: Brill, 2010. P. 10
URL: <https://doi.org/10.1163/ej.9789004177017.i-178.5>

міжнародних відносин та морського права, створивши підґрунтя для вільної торгівлі та міжнародного співробітництва на морях.

Однак з плином часу, технологічним прогресом та зміною економічних реалій, підходи до регулювання морських просторів почали зазнавати трансформацій. Ключовим моментом у цьому процесі стало прийняття Декларації Трумена у 1945 році. Ця декларація, проголошена президентом США Гаррі Труменом, ознаменувала собою перший офіційний крок у напрямку встановлення суверенних прав держав на континентальний шельф, прилеглий до їх узбережжя.

У цьому історичному документі Сполучені Штати Америки вперше заявили про свої суверенні права на всі природні ресурси континентального шельфу, що прилягає до американського узбережжя. Це було радикальним відходом від принципів "вільного моря" і відображало зростаюче усвідомлення економічної цінності морських ресурсів, особливо нафти і газу, які могли бути видобуті з морського дна.

Декларація Трумена мала далекосяжні наслідки, створивши важливий міжнародно-правовий прецедент. Вона спровокувала хвилю подібних заяв від інших держав, які також прагнули забезпечити свої права на ресурси прилеглого морського дна. Це було особливо актуально в контексті післявоєнного економічного буму та зростаючого попиту на енергетичні ресурси, який стимулював інтенсивні дослідження та експлуатацію шельфових ресурсів.

Ці події призвели до усвідомлення необхідності встановлення чітких міжнародних правил та норм, які б регулювали права та обов'язки держав щодо континентального шельфу. Стало очевидним, що старі принципи «вільного моря» вже не відповідають новим реаліям, і світова спільнота потребує нової правової бази для регулювання використання морських ресурсів.

Таким чином, період від формулювання доктрини «вільного моря» Гуго Гроцієм до прийняття Декларації Трумена відображає фундаментальну зміну в підходах до регулювання морських просторів. Ця еволюція від концепції моря як спільного, невичерпного ресурсу до розуміння необхідності встановлення суверенних прав на морські ресурси стала відправною точкою для подальшого розвитку міжнародного морського права.

Наступні десятиліття були позначені інтенсивними міжнародними дискусіями та переговорами, спрямованими на створення всеосяжної правової системи для регулювання використання морських просторів та ресурсів. Цей процес був офіційно закріплений у Женевських конвенціях з морського права 1958 року, зокрема в Конвенції про континентальний шельф. Згідно з цією конвенцією, держави отримали виключні права на дослідження та використання природних ресурсів континентального шельфу, навіть якщо ці території знаходяться за межами їхніх територіальних вод. Важливою умовою було те, що ці права не передбачали суверенітету над територією, а стосувалися лише її ресурсів.

З розвитком технологій для глибоководного буріння та видобутку ресурсів на великих глибинах виникла потреба в регулюванні не лише континентального шельфу, але й морського дна за межами національних юрисдикцій. Це привело до появи концепції «загальної спадщини людства» для ресурсів морського дна.

Так у 1956 році, спираючись на принцип свободи та існуючу практику використання вод відкритого моря, асоціація міжнародного права (м. Лондон) розробила спеціальні рекомендації, ціль яких полягала у тому, що глибоководні райони морського дна, вкриті водами відкритого моря, слід розглядати, як об'єкти, на які не поширюється суверенітет жодної держави. крім того асоціацією було запропоновано створення міжнародної інституції, яка мала б займатися питаннями управління та використання ресурсів цих районів.

Генеральна Асамблея ООН на своїй 22 сесії у 1967 році розглянула питання збереження виключно для мирних цілей дна морів і океанів і їх надр у відкритому морі за межами дії існуючої національної юрисдикції, а також про використання їх ресурсів в інтересах людства. в результаті, 18 грудня 1967 року ГА ООН створила Спеціальний комітет для вивчення питань мирного використання дна морів і океанів за межами дії національної юрисдикції у складі 36 держав-членів.

Спеціальному комітетові було доручено підготувати доповідь присвячену науковим, технічним, економічним, правовим і іншим аспектам використання дна морів і океанів. У 1968 році Спеціальний комітет провів три сесії і за їх результатами у тому ж році представив Генеральній асамблеї свою доповідь⁸.

На основі цієї доповіді, прагнучи виробити єдину міжнародну політику для регулювання діяльності людини на морському дні та використання його ресурсів, ГА ООН своєю резолюцією 2467 (XXIII) від 21 грудня 1968 року створила комітет з мирного використання дна морів та океанів за межами національної юрисдикції. комітету було доручено:

- вивчати шляхи і засоби сприяння експлуатації та використання ресурсів морського дна, а також міжнародного співробітництва в цих цілях, враховуючи розвиток техніки й економічні наслідки такої експлуатації і зважаючи, що така експлуатація має здійснюватися на благо всього людства;

- вивчати питання про розробку правових принципів і норм, які сприяли б міжнародному співробітництву в галузі дослідження і використання дна морів, океанів та його надр поза межами національної юрисдикції і забезпечити експлуатацію його ресурсів в інтересах людства, а також вивчати економічні й інші вимоги, яким такий режим повинен відповідати в інтересах усього людства;

⁸ Панфілова Ю. М. Формування сучасного статусу Міжнародного району морського дна під впливом концепції спільної спадщини людства. «*Young Scientist*». 2018. № 4 (56). С. 740.

– робити огляд досліджень, проведених в галузі розвідки і вивчення цього району і спрямованих на інтенсифікацію міжнародного співробітництва та стимулювання обміну і поширення наукових знань із цього питання;

– вивчати запропоновані для прийняття міжнародним співтовариством заходи співпраці з метою запобігання забруднення моря, що може бути результатом розвідки та експлуатації ресурсів цього району⁹.

Результатом роботи комітету стало ухвалення у 1970 році резолюцією 2749 (XXV) Генеральної асамблеї ООН Декларації принципів, які регулюють режим дна морів і океанів та його надр за межами дії національної юрисдикції. Декларацією проголошувалось, дно Світового океану та його ресурси є спільною спадщиною людства і жодним чином не можуть бути привласнені окремими державами чи особами. Також чітко було зафіксовано, що діяльність у районі дна морів та океанів могла проводитися винятково у мирних цілях на не дискримінаційних засадах¹⁰.

Прийняття Конвенції ООН з морського права 1982 року стало кульмінацією багаторічних зусиль щодо встановлення комплексного правового режиму для морського дна. Конвенція формалізувала принцип "загальної спадщини людства" і створила детальний механізм для управління та розподілу ресурсів морського дна, які знаходяться за межами національних юрисдикцій.

Конвенція ООН з морського права 1982 року (далі – Конвенція 1982 р.) проголосила Район морського дна і його ресурси «спільною спадщиною людства». Тому правовий режим цього простору і експлуатація його ресурсів визначається всіма державами спільно¹¹.

⁹ Панфілова Ю. М. Формування сучасного статусу Міжнародного району морського дна під впливом концепції спільної спадщини людства. С. 740.

¹⁰ Declaration of Principles Governing the Sea-Bed and the Ocean Floor and the Subsoil Thereof beyond the Limits of National Jurisdiction : Resolution adopted by the General Assembly during its 25th session 5 September - 17 December 1970. A/8028. – 1971. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/201718?v=pdf> (дата звернення: 05.11.2024)..

¹¹ Краснікова О.В. Конвенційний правовий режим діяльності на морському дні за межами національної юрисдикції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 4. С. 321.

У Конвенції 1982 р. зазначено, що фінансові і економічні вигоди, одержувані від діяльності в Районі, повинні розподілятися на основі принципу справедливості, з особливим урахуванням інтересів і потреб та розвитку держав і народів, які ще не досягли повної незалежності або іншого статусу самоврядування (ст. 140) ¹².

Вирішивши на міжнародному рівні значну частину проблем у взаєминах держав у сфері використання Світового океану і морського дна Конвенція, проте, з багатьох питань встановила лише загальні принципи. Виникла необхідність у прийнятті цілої низки додаткових угод щодо спеціальних аспектів міжнародного морського права ¹³.

Тому у 1994 р. резолюцією № 48/263 Генеральної Асамблеї ООН приймається Угода про імплементацію частини XI Конвенції ООН з морського права 1982 року. Частина XI Конвенції закріпила положення про принципи діяльності у Районі, про структуру і повноваження Міжнародного органу з морського дна, а також про пошук, розвідування і розробку ресурсів Району, що дозволило встановити правовий режим діяльності у Районі, включаючи діяльність з розробки його ресурсів ¹⁴.

У 1997 р. приймається Угода про взаємини між Організацією Об'єднаних Націй та Міжнародним органом з морського дна. Визначаючи правове становище Району, Конвенція 1982 р. встановлює, що «жодна держава не може претендувати на суверенітет або суверенні права або здійснювати їх відносно якої б то не було частині району або його ресурсів і жодна держава, фізична або юридична особа не може привласнювати яку б то не було їх частину» (ст. 137

¹² United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego-Bei, 1982. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf.

¹³ Краснікова О.В. Конвенційний правовий режим діяльності на морському дні за межами національної юрисдикції. С. 321.

¹⁴ Угода про імплементацію частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з Морського права від 10 грудня 1982 року, Нью-Йорк, 31 липня 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_183#Text.

Конвенції). Загальна поведінка держав та їх діяльність у Міжнародному районі морського дна поряд з положеннями Конвенції регулюються принципами Статуту ООН та іншими нормами міжнародного права в інтересах підтримки миру і безпеки, сприяння міжнародному співробітництву та взаєморозумінню (ст. 138 Конвенції)¹⁵.

Важливим аспектом правового режиму Району є його використання виключно в мирних цілях. Це положення відображає прагнення міжнародної спільноти до мирного використання морських ресурсів та запобігання мілітаризації морського дна.

Ключову роль в управлінні Районом відіграє Міжнародний орган з морського дна. Цей орган діє від імені всього людства, організовуючи, здійснюючи та контролюючи діяльність у Районі. Створення такого органу є унікальним експериментом у міжнародному праві, оскільки він представляє інтереси всього людства, а не окремих держав.

Варто зазначити, що правовий режим Району продовжує розвиватися. Міжнародний орган з морського дна розробляє детальні правила та процедури для регулювання різних аспектів діяльності в Районі, включаючи розвідку та видобуток ресурсів, захист морського середовища та розподіл економічних вигод.

Таким чином, правовий режим Району морського дна, встановлений Конвенцією ООН з морського права 1982 року та подальшими угодами, являє собою складну систему управління міжнародними ресурсами. Він намагається збалансувати інтереси всіх країн, забезпечити справедливий поділ ресурсів і захистити морське середовище. Ця система постійно розвивається, реагуючи на нові виклики та можливості, що виникають завдяки технологічному прогресу і зростаючому інтересу до видобутку ресурсів з глибин океану.

¹⁵ United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982, Art. 138

1.2 Поняття, види діяльності на морському дні та принципи її правового регулювання

Діяльність на морському дні можна визначити як будь-яку антропогенну активність, що здійснюється на або під поверхнею морського дна з метою дослідження, експлуатації ресурсів, будівництва або інших цілей. Ця діяльність регулюється міжнародним морським правом, зокрема Конвенцією ООН з морського права 1982 року ¹⁶.

Класифікація діяльності на морському дні є надзвичайно різноманітною, тому вважаємо, що потрібно зосередити увагу на деяких з них.

Так, на нашу думку класифікація, яку наводять британські вчені Дональд Ротвелл та Тім Стефенс, є комплексною і включає в себе багатоаспектну діяльність на морському дні.

1. За метою діяльності:

1. Економічна діяльність:

- Видобуток корисних копалин (нафта, газ, поліметалеві конкреції) є однією з найбільш економічно значущих видів діяльності на морському дні. Ця діяльність регулюється як національним законодавством (в межах виключних економічних зон), так і міжнародним правом (в Районі морського дна).

- Рибальство та аквакультура, хоча і не завжди безпосередньо пов'язані з морським дном, можуть мати значний вплив на донні екосистеми.

- Прокладання кабелів та трубопроводів є важливою інфраструктурною діяльністю, яка регулюється міжнародними конвенціями.

2. Наукова діяльність:

- Океанографічні дослідження, морська геологія, морська біологія та екологія є критично важливими для розуміння морського середовища та його

¹⁶ United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982.

захисту. Міжнародне право заохочує наукові дослідження, але також встановлює правила їх проведення.

3. Культурна та археологічна діяльність:

- Підводна археологія та збереження культурної спадщини регулюються спеціальними міжнародними конвенціями, такими як Конвенція ЮНЕСКО про охорону підводної культурної спадщини 2001 року.

2. За характером впливу на морське середовище:

1. Діяльність з високим рівнем впливу:

- Глибоководний видобуток корисних копалин та донне тралення можуть мати серйозні екологічні наслідки. Міжнародне право все більше зосереджується на регулюванні цих видів діяльності.

2. Діяльність з середнім рівнем впливу:

- Будівництво офшорних споруд та прокладання кабелів і трубопроводів регулюються з урахуванням їх потенційного впливу на морське середовище.

3. Діяльність з низьким рівнем впливу:

- Наукові дослідження та пасивне спостереження зазвичай мають мінімальний вплив на морське середовище і часто заохочуються міжнародним правом.

3. За технологічними особливостями:

1. Діяльність з використанням стаціонарних платформ:

- Нафтогазовидобування та офшорні вітрові електростанції регулюються як з точки зору безпеки, так і з точки зору екологічного впливу.

2. Діяльність з використанням мобільних платформ:

- Науково-дослідні експедиції та мобільні бурові установки підпадають під різні правові режими залежно від їх місцезнаходження та характеру діяльності.

3. Діяльність з використанням підводних апаратів:

- Глибоководні дослідження та підводна археологія з використанням підводних апаратів регулюються специфічними правилами, які враховують унікальність цих технологій¹⁷.

Ця класифікація демонструє, наскільки різноманітною і складною є діяльність на морському дні. Вона також підкреслює необхідність комплексного підходу до правового регулювання цієї діяльності, яке повинно враховувати економічні інтереси, екологічні міркування, наукові потреби та питання безпеки. Міжнародне морське право продовжує розвиватися, намагаючись адаптуватися до нових видів діяльності та технологій, а також до зростаючого розуміння важливості захисту морського середовища.

Ще однією багатоаспектною класифікацією, яку ми розглянули є класифікація Ніла Робертсона. Він розділяє діяльність на морському дні за такими критеріями:

1. За місцем здійснення:

- Діяльність у межах національної юрисдикції (континентальний шельф)
- Діяльність у районах за межами національної юрисдикції (міжнародний

Район морського дна);

2. За цілями:

- Науково-дослідницька діяльність;
- Промислове освоєння ресурсів;
- Інфраструктурна діяльність;
- Археологічна діяльність;
- Природоохоронна діяльність;

3. За характером впливу на морське середовище:

- Діяльність з незначним впливом;
- Діяльність з помірним впливом;

¹⁷ Rothwell D., Stephens T. The International Law of the Sea. 2nd edition, Hart Publishing, 2016, P.73

- Діяльність з потенційно значним впливом (наприклад, видобуток корисних копалин);

4. За суб'єктами діяльності:

- Діяльність держав;
- Діяльність міжнародних організацій;
- Діяльність комерційних компаній;
- Діяльність неурядових організацій;

5. За ступенем регулювання:

- Діяльність, що підпадає під міжнародно-правове регулювання;
- Діяльність, що потребує спеціальних дозволів та ліцензій¹⁸.

Як бачимо, проаналізовані нами класифікації діяльності на морському дні, відображають складність та багатогранність людської активності в морському середовищі. До того ж, ці класифікації демонструють необхідність комплексного підходу до управління морськими ресурсами та регулювання діяльності на морському дні.

У свою чергу, ми б хотіли запропонувати власну класифікацію щодо діяльності на морському дні. Загалом її можна поділити на три основні категорії:

1. Діяльність екстракції - ця категорія включає всі види діяльності, пов'язані з видоботком чогось з морського дна (видобуток корисних копалин; збір глибоководних організмів; археологічні розкопки);

2. Діяльність інтеграції - це всі види діяльності, пов'язані з розміщенням чогось на морському дні (прокладання кабелів та трубопроводів; будівництво підводних споруд; створення штучних рифів);

3. Діяльність аналізу - ця категорія включає всі види діяльності, спрямовані на отримання інформації про морське дно без суттєвого фізичного втручання (наукові дослідження; картографування морського дна; моніторинг екосистем)

¹⁸ Robertson N. The Legal Regimes of Deep Seabed Mining: A Critical Analysis. 2010. P. 245-250.

Вважаємо, що ця класифікація є актуальною, адже практично будь-яку діяльність на морському дні можна віднести до однієї з цих трьох категорій. Крім того, ця класифікація може застосовуватися до нових видів діяльності, які можуть з'явитися в майбутньому.

Важливим є проаналізувати види діяльності в міжнародному Районі морського дна.

Видобуток корисних копалин на морському дні є однією з найважливіших галузей, що активно розвивається завдяки зростаючому попиту на мінеральні ресурси та технологічному прогресу. Морське дно є багатим джерелом різноманітних мінеральних ресурсів, серед яких особливу увагу привертають нафта, газ, поліметалеві конкреції та гідротермальні сульфіди.

Підводний видобуток нафти і газу є одним з найдавніших та найрозвиненіших напрямів діяльності на морському дні. Завдяки сучасним технологіям видобуток вуглеводнів стає можливим на великих глибинах, де знаходяться значні родовища. Розробка таких ресурсів має велике економічне значення, проте супроводжується значними екологічними ризиками, зокрема можливістю розливу нафти.

Поліметалеві конкреції — це збагачені металами вузлики, що формуються на морському дні протягом мільйонів років. Вони містять значні концентрації марганцю, нікелю, міді, кобальту та інших металів, які є важливими для промисловості, особливо для виробництва електроніки та батарей. Видобуток поліметалевих конкрецій є відносно новим напрямком, що потребує розробки нових технологій, які б зменшили вплив на морські екосистеми¹⁹.

Таким чином, видобуток корисних копалин на морському дні є стратегічно важливим, але вимагає балансування між економічними вигодами та збереженням морських екосистем.

¹⁹ Lodge M. W., Verlaan P. A. Deep-Sea Mining: International Regulatory Challenges and Responses. *Elements: An International Magazine of Mineralogy, Geochemistry, and Petrology*. 2018. № 14 (5). P. 333.

Океанографічні дослідження, а також вивчення морської геології та екології, які зосереджені на морському дні, відіграють критичну роль у розумінні складних процесів, що відбуваються на глибині океанів. Ці напрямки наукової діяльності дозволяють глибше зрозуміти, як функціонують морські екосистеми на дні океану, які геологічні процеси формують морське дно, а також які ресурси знаходяться під ним.

Морська геологія, що зосереджується на морському дні, вивчає структуру та склад земної кори під океаном. Це включає аналіз тектонічних процесів, які впливають на формування підводних хребтів, тріщинних зон, вулканів та глибоководних жолобів. Зокрема, дослідження морського дна дозволяють зрозуміти механізми формування поліметалевих конкрецій та гідротермальних сульфідів, які є важливими джерелами мінеральних ресурсів.

Екологія морського дна досліджує біологічні процеси, що відбуваються на різних глибинах океану. Вона зосереджена на вивченні бентосних екосистем, які існують у важкодоступних і маловивчених районах. Ці екосистеми включають організми, що живуть на або в осадових відкладеннях морського дна, такі як черви, молоски, корали та інші безхребетні. Дослідження цих організмів допомагає зрозуміти їхню роль у підтримці екологічного балансу на морському дні, а також їхню здатність до адаптації в екстремальних умовах²⁰.

Морське дно є динамічною системою, що постійно змінюється під впливом різних геологічних процесів, таких як тектоніка плит, вулканізм, осадження та ерозія. Ці процеси призводять до утворення різноманітних геологічних структур, включаючи підводні гори, глибоководні рівнини, рифти та трансформаційні розломи. Дослідження цих процесів допомагає зрозуміти не лише історію Землі, але й прогнозувати майбутні геологічні явища, такі як землетруси та цунамі, які можуть мати руйнівні наслідки.

²⁰ Clark M., Althaus F., Schlacher T., Williams A., Bowden, D., Rowden A. The impacts of deep-sea fisheries on benthic communities: a review. *ICES Journal of Marine Science*. 2016. № 73, P. 155..

Отже, океанографічні дослідження, морська геологія та екологія, орієнтовані на морське дно, є ключовими для розуміння складних процесів, що відбуваються в глибинах океану, і мають важливе значення для збереження морських екосистем і раціонального використання морських ресурсів.

Підводні комунікаційні кабелі та трубопроводи для транспортування нафти і газу є одними з найважливіших елементів сучасної глобальної інфраструктури, що розміщуються на морському дні. Ця інфраструктура забезпечує передачу величезних обсягів даних і енергії між континентами, сприяючи розвитку світової економіки та міжнародних зв'язків.

Підводні комунікаційні кабелі відіграють ключову роль у глобальному телекомунікаційному зв'язку. Вони передають близько 99% міжнародного інтернет-трафіку, а також телефонні дзвінки, телевізійні сигнали та інші форми зв'язку. Ці кабелі прокладаються на дні океанів і морів, з'єднуючи континенти і забезпечуючи надійний та швидкий зв'язок між різними частинами світу.

Підводні трубопроводи є невід'ємною частиною енергетичної інфраструктури, що забезпечує транспортування нафти і газу від місць видобутку на шельфі до берегових терміналів. Вони дозволяють ефективно та безпечно транспортувати енергоресурси, мінімізуючи ризики, пов'язані з морським транспортуванням танкерами.

Підводні комунікаційні кабелі та трубопроводи для транспортування нафти і газу є критично важливими для забезпечення стабільного функціонування глобальної економіки. Вони забезпечують безперервний обмін інформацією та енергоресурсами між країнами, підтримують розвиток міжнародної торгівлі та промисловості, а також сприяють інтеграції світових ринків. Їхня надійність і безпека є ключовими факторами, що визначають стійкість і розвиток сучасної інфраструктури.

Будівництво морських споруд на морському дні, зокрема офшорних платформ, вітрових електростанцій та інших інфраструктурних об'єктів, є

важливою діяльністю, яка відіграє ключову роль у розвитку енергетики та інших галузей промисловості. Цей вид діяльності потребує високого рівня інженерної підготовки та врахування екологічних і технічних аспектів, особливо в умовах віддаленості та складних природних умов, які характерні для морського середовища.

Офшорні платформи є основою для видобутку нафти і газу на шельфі, а також для інших видів промислової діяльності, таких як розміщення вітрових турбін або наукових дослідницьких центрів.

Вітрові електростанції на морському шельфі є важливою складовою розвитку відновлюваної енергетики. Вони дозволяють використовувати потужні та постійні вітри в океанах і морях для генерації електроенергії.

Крім офшорних платформ і вітрових електростанцій, на морському дні також будуються інші об'єкти, такі як підводні дослідницькі станції, морські ферми, порти та термінали, а також штучні острови.

Ці структури використовуються для наукових досліджень морського середовища, вивчення екосистем, геологічних процесів і впливу кліматичних змін. Вони розміщуються на глибині і обладнані спеціалізованими лабораторіями та технікою для збору і аналізу даних.

Морські ферми, такі як аквакультурні комплекси, використовуються для вирощування морепродуктів, таких як риба, молюски та водорості. Це важливий аспект стійкого виробництва продуктів харчування, що дозволяє зменшити тиск на природні ресурси океану.

Підводна археологія відкриває нові горизонти для розуміння історичних процесів і культур, що існували в минулому. Дослідження затонулих кораблів, таких як стародавні торгові судна або військові кораблі, дозволяють отримати інформацію про технології суднобудування, морську торгівлю, військові конфлікти та культурний обмін між різними регіонами.

Підводні поселення та затоплені міста, такі як давньогрецькі порти або стародавні прибережні поселення, надають важливу інформацію про життя людей у прибережних зонах, їхню адаптацію до навколишнього середовища, економіку, релігійні практики та інші аспекти їхнього повсякденного життя. Вони також дозволяють дослідити зміни рівня моря та кліматичні зміни, що вплинули на ці поселення²¹.

Підводна археологія є невід'ємною частиною вивчення морської історії. Вона дозволяє досліджувати не лише технології суднобудування та мореплавства, але й розуміти, як морські культури взаємодіяли, торгували та обмінювалися знаннями. Ця галузь науки також допомагає зберегти спадщину минулих поколінь для майбутніх дослідників і загального суспільства.

Військова діяльність на морському дні є важливим аспектом національної безпеки та оборони багатьох держав. Ця діяльність охоплює різні аспекти, такі як розміщення підводних систем спостереження, проведення військових навчань, а також виконання спеціальних операцій. В умовах сучасного геополітичного середовища контроль над морськими шляхами та підводною інфраструктурою набуває все більшого значення.

Одна з найбільш відомих систем підводного спостереження - це SOSUS (Sound Surveillance System), розроблена ВМС США під час холодної війни. Ця система складається з мережі гідрофонів, встановлених на морському дні, які здатні виявляти шум, створюваний підводними човнами. Інші країни також розробляють подібні системи для моніторингу своїх морських кордонів.

Сучасні системи спостереження включають автоматизовані безпілотні підводні апарати (AUVs) та дистанційно керовані підводні апарати (ROVs), які здатні патрулювати морські акваторії, збирати дані та передавати їх у реальному часі на наземні або корабельні станції управління.

²¹ Ramirez-Llodra E., Brandt, A. Danovaro, R. et al. Deep, diverse and definitely different: unique attributes of the world's largest ecosystem. *Biogeosciences*. 2010. № 7 (9). P. 2870.

Таким чином, військова діяльність на морському дні є багатогранною і відіграє ключову роль у забезпеченні національної та глобальної безпеки. Вона включає різноманітні аспекти, від розміщення систем спостереження до проведення спеціальних операцій, і вимагає постійного вдосконалення технологій та врахування екологічних і правових викликів.

Діяльність на морському дні є різноманітною та має важливе значення для економіки, науки та безпеки. Однак вона також пов'язана з екологічними ризиками та потребує ретельного регулювання для забезпечення сталого використання морських ресурсів.

Морське дно є надзвичайно важливим ресурсом для людства, що містить значні запаси корисних копалин, біологічних ресурсів та відіграє ключову роль у глобальних екосистемах. З розвитком технологій та зростаючим інтересом до освоєння морських ресурсів, питання правового регулювання діяльності на морському дні набуває все більшої актуальності та вимагає детального розгляду.

Одним з основоположних принципів у цій сфері є принцип загальної спадщини людства, який був закріплений у Конвенції ООН з морського права 1982 року. Згідно зі статтею 136 UNCLOS, район морського дна та його ресурси за межами національної юрисдикції визнаються "спільною спадщиною людства". Це фундаментальне положення означає, що жодна держава не може претендувати на суверенітет над цими територіями, а використання їхніх ресурсів повинно здійснюватися на благо всього людства. Стаття 140 UNCLOS далі розвиває цю концепцію, вказуючи на необхідність справедливого розподілення економічних вигод від експлуатації ресурсів морського дна, з особливим урахуванням інтересів і потреб країн, що розвиваються²².

Не менш важливим є принцип охорони морського середовища, який знайшов своє відображення у частині XII UNCLOS. Зокрема, стаття 192 встановлює загальний обов'язок держав захищати та зберігати морське

²² United Nations Convention on the Law of the Sea, Art. 136

середовище. Цей принцип вимагає, щоб будь-яка діяльність на морському дні здійснювалася з урахуванням необхідності захисту та збереження морської екосистеми. Стаття 206 UNCLOS передбачає обов'язкову оцінку потенційного впливу на навколишнє середовище перед початком діяльності, яка може спричинити істотне забруднення або значні та шкідливі зміни морського середовища. Крім того, стаття 194 закликає держави вживати всіх необхідних заходів для запобігання, скорочення і збереження під контролем забруднення морського середовища з будь-якого джерела. Важливо зазначити, що згідно зі статтею 235 UNCLOS, держави несуть відповідальність за виконання своїх міжнародних зобов'язань щодо захисту і збереження морського середовища та відповідають відповідно до міжнародного права²³.

Конвенція ООН з морського права також приділяє значну увагу питанням проведення морських наукових досліджень. Частина XIII UNCLOS гарантує право на проведення таких досліджень, але з певними обмеженнями та умовами. Стаття 240 встановлює, що морські наукові дослідження повинні проводитися виключно в мирних цілях, відповідними науковими методами і засобами, сумісними з Конвенцією. Стаття 246 регулює проведення морських наукових досліджень у виключній економічній зоні та на континентальному шельфі, встановлюючи права прибережних держав давати згоду на такі дослідження. Важливо зазначити, що згідно зі статтею 244 UNCLOS, держави та компетентні міжнародні організації зобов'язані публікувати та розповсюджувати інформацію про основні програми та їх цілі, а також знання, отримані в результаті морських наукових досліджень²⁴.

Принцип міжнародного співробітництва є одним з ключових елементів правового регулювання діяльності на морському дні. Цей принцип, закріплений у Конвенції ООН з морського права 1982 року (UNCLOS), передбачає, що

²³ United Nations Convention on the Law of the Sea, Art. 235

²⁴ United Nations Convention on the Law of the Sea, Art. 246

держави повинні співпрацювати у питаннях використання та охорони морського дна. Стаття 197 UNCLOS зобов'язує держави співпрацювати на глобальній і регіональній основі у формулюванні та розробці міжнародних норм, стандартів і рекомендованих практик для захисту і збереження морського середовища.

Це співробітництво реалізується через різні форми, включаючи обмін науковою інформацією та технологіями. Стаття 244 UNCLOS заохочує держави та компетентні міжнародні організації надавати інформацію про основні запропоновані програми та їх цілі, а також знання, отримані в результаті морських наукових досліджень. Крім того, стаття 266 підкреслює важливість розвитку та передачі морської технології на справедливих і розумних основах і умовах²⁵.

Спільні зусилля з охорони морського середовища також є важливим аспектом міжнародного співробітництва. Стаття 123 UNCLOS закликає держави, що омиваються замкнутими або напівзамкнутими морями, співпрацювати у здійсненні своїх прав і виконанні своїх обов'язків за Конвенцією, включаючи координацію управління, збереження, розвідки та експлуатації живих ресурсів моря та здійснення наукових досліджень²⁶.

Щодо співпраці у вирішенні спорів, частина XV UNCLOS встановлює механізми мирного врегулювання спорів, включаючи обов'язкові процедури, що тягнуть за собою обов'язкові рішення.

Принцип відповідального управління ресурсами, хоча і не сформульований прямо в UNCLOS, випливає з її положень та інших міжнародних інструментів. Цей принцип вимагає, щоб експлуатація ресурсів морського дна здійснювалася на основі сталого розвитку. Стаття 150 UNCLOS встановлює принципи, що стосуються діяльності в Районі, включаючи

²⁵ Ibid., Art. 266

²⁶ Ibid., Art. 123

раціональне освоєння ресурсів Району, розширення можливостей для участі в такій діяльності та справедливий розподіл фінансових та інших економічних вигод, отриманих від діяльності в Районі²⁷.

Застосування найкращих доступних технологій для мінімізації негативного впливу на довкілля відображено в статті 196 UNCLOS, яка вимагає від держав вживати всіх заходів, необхідних для запобігання, скорочення і збереження під контролем забруднення морського середовища в результаті використання технологій під їх юрисдикцією або контролем²⁸.

Прозорість у прийнятті рішень щодо використання ресурсів забезпечується через механізми, встановлені Міжнародним органом з морського дна (ISA), створеним відповідно до статті 156 UNCLOS. ISA розробляє детальні правила та процедури для здійснення діяльності в Районі, які включають вимоги щодо прозорості та звітності²⁹.

Ці принципи знаходять своє відображення не лише в UNCLOS, але й в інших міжнародних та національних правових інструментах. Наприклад, Угода про імплементацію Частини XI Конвенції ООН з морського права 1994 року додатково уточнює механізми управління ресурсами морського дна. Національні закони держав, такі як Закон України «Про виключну (морську) економічну зону України» від 16.05.1995 р., також відображають ці принципи, регулюючи діяльність у виключних економічних зонах та на континентальному шельфі.

Можемо підсумувати, що морське дно відіграє критично важливу роль у підтримці екологічного балансу планети та є цінним джерелом природних ресурсів. Стрімкий розвиток технологій та зростаючий попит на ці ресурси

²⁷ United Nations Convention on the Law of the Sea, Art. 150

²⁸ Ibid., Art. 196

²⁹ Ibid., Art. 156

зумовлюють необхідність чіткого правового регулювання діяльності на морському дні.

Історично, правовий режим морського дна еволюціонував від концепції "свободи морів" до визнання суверенних прав держав на континентальний шельф та встановлення принципу "спільної спадщини людства" для ресурсів морського дна за межами національної юрисдикції. Ключовим етапом у цьому процесі стало прийняття Конвенції ООН з морського права 1982 року (UNCLOS).

UNCLOS встановлює комплексний правовий режим для регулювання діяльності на морському дні. Вона проголошує Район морського дна за межами національної юрисдикції та його ресурси "спільною спадщиною людства", яка не підлягає привласненню жодною державою. Конвенція також створює Міжнародний орган з морського дна для управління діяльністю в Районі.

Діяльність на морському дні є різноманітною і включає видобуток корисних копалин, прокладання підводних кабелів і трубопроводів, наукові дослідження, будівництво споруд, археологічну та військову діяльність. Ця діяльність класифікується за різними критеріями, такими як мета, місце здійснення, вплив на довкілля, суб'єкти та ступінь регулювання.

Правове регулювання діяльності на морському дні базується на фундаментальних принципах, закріплених в UNCLOS та інших міжнародних угодах. Ключовими серед них є принципи спільної спадщини людства, охорони морського середовища, свободи наукових досліджень, міжнародного співробітництва та відповідального управління ресурсами.

Ці принципи знаходять своє відображення в детальних положеннях UNCLOS щодо прав та обов'язків держав у різних морських зонах, процедур оцінки впливу на довкілля, механізмів передачі технологій та врегулювання спорів. Вони також розвиваються в подальших міжнародних угодах та національному законодавстві держав.

Незважаючи на прогрес у правовому регулюванні, діяльність на морському дні все ще стикається з численними викликами. Серед них - забезпечення балансу між економічним розвитком та захистом унікальних і вразливих морських екосистем, справедливий розподіл вигод від використання ресурсів, запобігання конфліктам між різними видами діяльності та ефективний контроль за дотриманням встановлених правил.

Для вирішення цих викликів необхідні подальші зусилля міжнародного співтовариства з розвитку та імплементації правових норм, посилення інституційних механізмів, активізації наукових досліджень та розширення міжнародної співпраці. Лише комплексний та відповідальний підхід до управління діяльністю на морському дні може забезпечити стале використання його ресурсів на благо всього людства.

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВ НА МОРСЬКОМУ ДНІ

2.1. Конвенція ООН з морського права 1982 року як основний міжнародно-правовий акт у сфері регулювання діяльності на морському дні

До XX століття міжнародне право не мало конкретних положень для регулювання міжнародного району морського дна. Вільний доступ до океанів та морських ресурсів був основним принципом, але зростання промислового видобутку підводних ресурсів і наукових досліджень ставило питання про необхідність створення нових правових механізмів щодо регулювання цього морського простору.

Перші кроки до формування міжнародного режиму для міжнародного району морського дна були зроблені на конференції ООН з морського права у 1967 році. Тут почалася дискусія про потребу в правовому регулюванні для таких зон, які раніше вважалися вільним морем.

Ключовим етапом у розвитку правового режиму для міжнародного району морського дна стала Третя конференція ООН з морського права, що проходила з 1973 по 1982 рік. Ці переговори мали на меті створення всебічної правової системи для регулювання всіх аспектів морського права, включаючи підводні області.

Так, Конвенція ООН з морського права 1982 року є основоположним документом у міжнародному праві, що регулює діяльність у всіх морських просторах, включаючи міжнародний район морського дна.

Статтею 136 UNCLOS передбачено, що Район та його ресурси є спільною спадщиною людства. Під поняттям Район визначається дно морів та океанів і його надра поза межами національної юрисдикції. Для організації та контролю

всієї діяльності в Районі створено Міжнародний орган. В якості головних складових функціонує Асамблея, Рада і Секретаріат³⁰.

Пунктом 1 статті 137 UNCLOS передбачено – жодна держава не може претендувати на суверенітет або суверенні права або здійснювати їх по відношенню до будь-якої частини Району або його ресурсів, та жодна держава, фізична або юридична особа не може привласнювати будь-яку їх частину. Жодна держава, фізична або юридична особа не може претендувати на права на корисні копалини, що видобуваються в Районі, набувати або здійснювати їх не інакше як у відповідності з Частиною XI Конвенції³¹.

Тому правовий режим цього простору і експлуатація його ресурсів визначається всіма державами спільно. У статті 140 Конвенції 1982 року зазначено, що фінансові і економічні вигоди, одержувані від діяльності в Районі, повинні розподілятися на основі принципу справедливості, з особливим урахуванням інтересів і потреб та розвитку держав і народів, які ще не досягли повної незалежності або іншого статусу самоврядування³².

Вирішивши на міжнародному рівні значну частину проблем у взаєминах держав у сфері використання Світового океану і морського дна Конвенція, проте, з багатьох питань встановила лише загальні принципи. Виникла необхідність у прийнятті цілої низки додаткових угод щодо спеціальних аспектів міжнародного морського права³³.

У 1994 році Генеральна Асамблея ООН схвалила резолюцію № 48/263, якою було прийнято Угоду про застосування Частини XI Конвенції ООН з морського права 1982 року³⁴. Ця угода конкретизувала положення Розділу XI

³⁰ United Nations Convention on the Law of the Sea, Art. 136

³¹ Ibid., Art. 137

³² Ibid., Art. 140

³³ Краснікова О.В. Конвенційний правовий режим діяльності на морському дні за межами національної юрисдикції. С. 326.

³⁴ Угода про імплементацію частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з Морського права від 10 грудня 1982 року, Нью-Йорк, 31 липня 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_183#Text

Конвенції, який встановлював основи діяльності в Районі морського дна, визначав структуру та повноваження Міжнародного органу з морського дна, а також регулював питання пошуку, розвідки та розробки ресурсів Району. Внаслідок цього було створено правове підґрунтя для діяльності в Районі, зокрема для використання його ресурсів.

У 1997 рік була прийнята Угоди про відносини між ООН та Міжнародним органом з морського дна³⁵.

Угода офіційно закріплює статус МОМД як автономної міжурядової організації, яка співпрацює з ООН. Це забезпечує визнання її ролі у глобальному управлінні морським дном та його ресурсами. Угода встановлює механізми для координації діяльності між МОМД та ООН, зокрема з такими структурами, як Програма ООН з навколишнього середовища (UNEP) та інші органи, які займаються питаннями екології, охорони океанів та розвитку морських ресурсів.

Угода передбачає тісну співпрацю в науково-дослідницькій діяльності, особливо щодо вивчення морського середовища, його збереження та стійкого використання морських ресурсів. Окремо в угоді підкреслюється важливість екологічної відповідальності при видобутку ресурсів морського дна. МОМД зобов'язується впроваджувати екологічні стандарти для мінімізації впливу на морське середовище.

Загальна поведінка держав та їх діяльність у Міжнародному районі морського дна поряд з положеннями Конвенції регулюються принципами Статуту ООН та іншими нормами міжнародного права в інтересах підтримки миру і безпеки, сприяння міжнародному співробітництву та взаєморозумінню³⁶.

³⁵ Agreement concerning the Relationship between the United Nations and the International Seabed Authority : The General Assembly Resolution. (14 March 1997, New York). URL: <https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2022/04/UN-ISA-Agrmnt-1.pdf>

³⁶ United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982.

Як зазначається у міжнародному документі, всі права на ресурси району належать усьому людству, від імені якого буде діяти Міжнародний орган з морського дна. Діяльність у Міжнародному районі організовується, здійснюється і контролюється цим Органом³⁷.

МОМД є міжурядовою організацією, через яку її члени координують і контролюють діяльність у глибоководних районах морського дна за межами континентального шельфу, зокрема щодо управління мінеральними ресурсами цих регіонів.

Конвенція визначає структуру МОМД, яка складається з трьох ключових компонентів. Перший - це Асамблея, до якої входять усі члени Органу. Другий - Рада, яка формується з 36 членів, обраних Асамблеєю. Третій - Секретаріат, що забезпечує адміністративну підтримку.

Щодо використання мінеральних ресурсів Району, Конвенція встановлює чіткий порядок дій. Будь-яка діяльність з розвідки та розробки цих ресурсів може здійснюватися лише за наявності схваленого Органом плану робіт. Цей план фактично має статус контракту і регулює всі аспекти такої діяльності.

Стаття 139 UNCLOS зазначає, що держави-учасниці зобов'язуються забезпечувати, щоб діяльність в Районі, що здійснюється державами-учасницями, державними підприємствами або фізичними чи юридичними особами, що мають національність держав-учасниць або знаходяться під ефективним контролем цих держав-учасниць або їх громадян, здійснювалася відповідно до цієї частини³⁸.

Тобто UNCLOS прямо допускає діяльність таких суб'єктів в Районі:

1. Держава-учасниця;
2. Державне підприємство держави-учасниці;
3. Юридична особа, що має національність держави учасниці;

³⁷ United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982.

³⁸ Ibid, Art. 139

4. Юридична особа, що знаходиться під ефективним контролем держави-учасниці;
5. Юридична особа, що знаходиться під ефективним контролем громадянина або громадян держави учасниці;
6. Фізична особа, що має національність держави-учасниці;
7. Фізична особа, що знаходиться під ефективним контролем держави-учасниці;
8. Фізична особа, що знаходиться під ефективним контролем громадянина або громадян держави учасниці³⁹.

Згідно з положеннями статті 153 «Система розвідки та розробки» діяльність в районі здійснюється згідно з офіційним письмовим планом робіт, складеним згідно Додатку III до Конвенції і затвердженим Радою Міжнародного органу після його розгляду Юридичною і технічною комісією⁴⁰.

Діяльність може здійснюватись: 1) Підприємством, яке входить до складу Міжнародного органу та 2) в асоціації з Міжнародним органом державами-учасницями, або державними підприємствами, або у випадку, якщо держави-учасниці поручилися за них, фізичними або юридичними особами, які мають громадянство держав-учасниць або знаходяться під ефективним контролем цих держав або їх громадян, або будь-якою групою вищевказаних, які відповідають вимогам⁴¹.

Для всіх суб'єктів крім Підприємства план робіт затверджується у формі контракту. Поняття «Ресурси», для цілей Конвенції, означає усі тверді, рідкі або газоподібні мінеральні ресурси, включаючи поліметалічні конкреції, *in situ* у

³⁹ Верес К. Л. До питання дослідження ресурсів міжнародного району морського дна господарюючими суб'єктами держав. С. 98.

⁴⁰ United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982.

⁴¹ Верес К. Л. До питання дослідження ресурсів міжнародного району морського дна господарюючими суб'єктами держав. С. 99.

Районі на морському дні або в його надрах. Ресурси, коли вони вилучені з Району, розглядаються як «корисні копалини»⁴².

З 1998 року в рамках Органу розпочалася активна діяльність з нормотворення, спрямована на розробку правил, норм і процедур, які покликані створити правову основу для пошуку, розвідки та видобутку мінеральних ресурсів у Районі.

У 2000 році Орган затвердив Правила пошуку і розвідки поліметалічних конкрецій у цьому регіоні⁴³.

Правила пошуку і розвідки поліметалічних конкрецій у міжнародному районі морського дна, затверджені МОМД, визначають процедури та вимоги, які повинні дотримуватися компанії та держави, які займаються цією діяльністю.

Перед початком будь-якої діяльності необхідно отримати ліцензію від МОМД. Це забезпечує контроль за діяльністю з метою захисту морського середовища. Ці правила також визначають технічні стандарти для обладнання та технологій, які використовуються під час розвідки. Це включає вимоги до якості матеріалів і процедур, щоб мінімізувати ризики забруднення та руйнування морського середовища. Правила також містять положення щодо управління відходами, що виникають під час розвідки, з метою уникнення забруднення морського дна та вод.

У березні 2010 р. Республіка Науру передала Генеральному секретарю Органу пропозицію з проханням до Міжнародного Трибуналу з морського права ITLOS дати консультативний висновок щодо конкретних питань, які стосуються відповідальності держав-поручителів. У травні 2010 р. Орган запросив ITLOS винести консультативний висновок з питання

⁴² United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982.

⁴³ Decision of the Council of the International Seabed Authority relating to amendments to the Regulations on Prospecting and Exploration for Polymetallic Nodules in the Area and related matters: ISBA/19/C/17. URL: https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2022/04/isba-19c-17_0-2.pdf

«Відповідальність і зобов'язання держав, які поручаються за фізичних та юридичних осіб щодо їх діяльності в Районі»⁴⁴.

Відповідно до доктрини міжнародного права консультативним висновком прийнято вважати тлумачення з юридичних питань, що не має обов'язкового характеру. Але незважаючи на це, консультативні висновки Трибуналу сприяють роз'ясненню та розвитку міжнародного морського права, тому мають важливе значення для регулювання морської діяльності держав⁴⁵.

За проханням Ради Міжнародного органу Камера зі спорів щодо морського дна винесла консультативний висновок щодо об'єму обов'язків та зобов'язань держав, які поручаються за фізичних та юридичних осіб де серед іншого зазначено: оодо юридичних зобов'язань держав-учасниць Конвенції, пов'язаних із поручительством по відношенню до діяльності в Районі. Зобов'язання забезпечувати дотримання контракторами, щодо яких надано поручительство, умов контракту та зобов'язань, передбачених у Конвенції та суміжні нормативних актах. Це зобов'язання, що відноситься до «належної обачності»⁴⁶.

Держава-поручитель зобов'язана докладати максимум можливих зусиль до забезпечення дотримання з боку контракторів, за яких воно поручилася. Зобов'язання «належної обачності» вимагає, щоб держава-поручитель в рамках своєї правової системи вживала відповідних заходів, які повинні складатися із законів, правил і адміністративних заходів. Застосовний стандарт вказує, що ці заходи повинні бути «в розумних межах прийнятними». Безпосередні зобов'язання, які держави-поручителі повинні дотримуватися незалежно від

⁴⁴ International Seabed Authority (ISA). Annual Report of the International Seabed Authority. 2020. URL: <https://www.isa.org.jm/annual-report>

⁴⁵ Краснікова О.В. Конвенційний правовий режим діяльності на морському дні за межами національної юрисдикції. С. 321.

⁴⁶ Верес К. Л. До питання дослідження ресурсів міжнародного району морського дна господарюючими суб'єктами держав. С. 100.

свого зобов'язання забезпечувати певну поведінку з боку контракторів, за яких вони поручилися. Вони включають:

- зобов'язання сприяти Органу при здійсненні відповідного контролю за діяльністю в Районі;
- зобов'язання застосовувати принцип обережності, згідно принципу 15 Ріо-де-Жанейрської декларації і передбачений в Правилах по конкреціях і Правилах по сульфідах; це зобов'язання належить також розглядати як складову частину зобов'язання держави-поручителя виявляти «належну обачність»;
- зобов'язання застосовувати «передову природоохоронну практику», передбачене в Правилах по сульфідах, але в рівній мірі застосовується і в контексті Правил по конкреціям;
- зобов'язання вживати заходів до забезпечення надання гарантій в разі винесення Органом надзвичайного розпорядження з метою захисту морського середовища;
- зобов'язання надавати можливість звернення за отриманням компенсацій.
- зобов'язання забезпечувати дотримання контрактором, своїх зобов'язань щодо оцінки екологічного впливу, а також як загального зобов'язання для всіх держав-учасниць Конвенції⁴⁷.

Що стосується меж відповідальності держав, що доручаються, то ця відповідальність настає тоді, коли держава не виконує своїх зобов'язань згідно Конвенції та документів, які з нею пов'язані. Невиконання підрядником своїх зобов'язань само по собі не є підставою для виникнення відповідальності держави-поручителя. У висновку ITLOS була також відображена важлива норма: країни, що розвиваються, несуть ті ж зобов'язання щодо охорони навколишнього середовища, що і розвинені держави. Дана ситуація не тільки

⁴⁷ Верес К. Л. До питання дослідження ресурсів міжнародного району морського дна господарюючими суб'єктами держав. С. 99.

попереджає ризик того, що пониження стандартів для визначення країн може призвести до появи подоби «зручного прапору» – так званих «зручних держав-поручителів», але також має велике значення в справі запобігання розвитку подібних подій⁴⁸.

Можемо зробити висновок, що Конвенція ООН з морського права 1982 року є основним міжнародно-правовим актом, що регулює діяльність на морському дні. Її положення визначають права і обов'язки держав, що здійснюють діяльність у міжнародному Районі морського дна. Вплив UNCLOS на міжнародне право і практику є значним, забезпечуючи правову основу для сталого і справедливого використання морських ресурсів. Перспективи розвитку Конвенції і міжнародної співпраці в цій сфері мають вирішальне значення для забезпечення стабільності і безпеки в міжнародних водах. Інші міжнародні правові акти, такі як Угода про застосування Частини XI Конвенції ООН з морського права 1982 року, Угода про відносини між ООН та Міжнародним органом з морського дна, Правила пошуку і розвідки поліметалічних конкрецій у міжнародному Районі морського дна є важливими правовими актами, які регулюють діяльність суб'єктів у цьому регіоні.

2.2. Діяльність Міжнародного органу з морського дна

Міжнародний орган з морського дна є автономною міжнародною організацією, створеною відповідно до Конвенції ООН з морського права 1982 року та Угоди 1994 року щодо імплементації Частини XI Конвенції. МОМД відповідає за організацію та контроль діяльності в Районі - морському дні та його надрах за межами національної юрисдикції, що становить близько 54% загальної площі океанічного дна⁴⁹.

⁴⁸ Краснікова О.В. Конвенційний правовий режим діяльності на морському дні за межами національної юрисдикції. С. 321.

⁴⁹ Щипцов О.А. Морські наукові дослідження – шлях до промислового освоєння глибоководних мінеральних ресурсів океані. *Океанографічний журнал (Проблеми, методи та засоби досліджень Світового океану)*. 2020. № 2 (13). С. 4.

Структура МОМД є ключовою для функціонування цієї інституції, яка відіграє важливу роль у регулюванні діяльності на міжнародному морському дні та використанні його ресурсів. МОМД функціонує на основі трьох основних органів: Асамблеї, Ради та Секретаріату, кожен з яких виконує свої унікальні функції та має чітко визначені повноваження.

Асамблея є найвищим органом МОМД і складається з усіх держав-членів, які підписали та ратифікували Конвенцію ООН з морського права. Усі держави-члени мають рівні права в Асамблеї, і кожна держава має один голос. Станом на липень 2023 року до Асамблеї входять 168 держав та Європейський Союз⁵⁰.

Асамблея відповідає за прийняття ключових рішень, які стосуються діяльності на міжнародному морському дні, зокрема затвердження бюджету МОМД, розробку стратегій та політики у сфері використання ресурсів морського дна, а також затвердження правил і процедур для діяльності на морському дні.

Доцільно більш детально розглянути найосновніші функції Асамблеї:

- обирає членів Ради та інших органів, а також Генерального секретаря, який очолює Секретаріат;
- встановлює дворічний бюджет ISA, а також ставки, за якими члени вносять внесок у бюджет, на основі шкали оцінки, встановленої Організацією Об'єднаних Націй для діяльності цього органу;
- затверджує правила, положення та процедури після ухвалення Радою, які ISA може час від часу встановлювати, регулюючи пошук, розвідку та розробку в Районі;

⁵⁰ Composition of the Council. International Seabed Authority. URL: <https://www.isa.org.jm/organs/the-council/> (дата звернення: 05.11.2024).

-вивчає звіти інших органів, зокрема щорічний звіт Генерального секретаря про роботу ISA⁵¹.

Конвенція ООН з морського права також наділяє ISA кількома іншими повноваженнями, які почнуть діяти, коли почнеться розробка глибоководних корисних копалин. Вони включають рішення щодо справедливого розподілу фінансових та інших економічних вигод, отриманих від діяльності в Районі, а також компенсацію або інші економічні коригування країнам, що розвиваються, чий експортні доходи від наземного видобутку корисних копалин зменшуються через видобуток морського дна.

Отже, Асамблея діє як головний форум для обговорення глобальних питань, пов'язаних із морським дном, і забезпечує можливість для всіх держав-членів впливати на ухвалення рішень щодо управління ресурсами міжнародних морських просторів.

Рада є виконавчим органом МОМД і складається з 36 членів, які обираються Асамблеєю на визначені терміни. Члени Ради обираються таким чином, щоб забезпечити рівномірне представництво різних груп держав: держав, що експортують мінеральні ресурси, держав, що займаються видобутком ресурсів на морському дні, та держав, які є географічно розташованими поблизу районів міжнародного морського дна.

Рада виконує такі основні функції:

- розглядає та затверджує заявки на розвідку і видобуток ресурсів на міжнародному морському дні, подані державами або приватними компаніями;
- розробляє та пропонує правила і процедури для виконання положень UNCLOS щодо морського дна.

⁵¹ Угода про імплементацію частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з Морського права від 10 грудня 1982 року, Нью-Йорк, 31 липня 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_183#Text (дата звернення: 05.11.2024).

- здійснює нагляд за діяльністю підприємств і компаній, які отримали дозвіл на видобуток ресурсів морського дна, з метою забезпечення дотримання екологічних стандартів та правил⁵².

Відповідно до пункту 15 розділу 3 додатку до Угоди, Рада складається з 36 членів, які обираються Асамблеєю в такому порядку:

Рада (36 членів) тепер розділена на п'ять основних груп:

4 члени: основні споживачі/імпортери;

4 члени: найбільші інвестори;

4 члени: основні експортери;

6 членів: держави, що розвиваються з особливими інтересами;

18 членів: географічний розподіл.

Група з 18 членів, обраних за географічним принципом, далі розділена на п'ять регіонів: Африка, Азіатсько-Тихоокеанський регіон, Східна Європа, Латинська Америка та Карибський басейн, Західна Європа та інші⁵³.

Рада відіграє ключову роль у забезпеченні справедливого розподілу ресурсів морського дна та забезпеченні дотримання міжнародних стандартів охорони навколишнього середовища.

Секретаріат є одним із трьох головних органів ISA. Місцезнаходження Секретаріату знаходиться в Кінгстоні, Ямайка. Секретаріат очолює Генеральний секретар, який є головним адміністративним службовцем ISA.

Основні функції Секретаріату включають:

- надання підтримки Генеральному секретарю у виконанні функцій, покладених на нього згідно з UNCLOS та Угодою 1994 року, а також у виконанні мандатів, наданих державами-членами;

⁵² Угода про імплементацію частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з Морського права від 10 грудня 1982 року, Нью-Йорк, 31 липня 1994 року.

⁵³ Ibid.

- підготовка звітів та інших документів, що містять інформацію, аналізи, історичну довідку, результати досліджень, політичні пропозиції тощо, які сприяють обговоренню та прийняттю рішень іншими головними органами та їх допоміжними органами;

- надання секретаріатських послуг іншим головним органам та їхнім допоміжним органам та надання послуг із проведення засідань (письмовий, усний переклад і звітність) іншим головним органам відповідно до політики, прийнятої Асамблеєю;

- виготовлення публікацій, інформаційних бюлетенів та аналітичних досліджень та поширення інформації про діяльність і рішення ISA;

- організація та обслуговування засідань експертної групи, семінарів та майстер-класів;

- реалізація робочих програм і політики, встановлених іншими головними органами та їх допоміжними органами;

- забезпечення виконання затверджених у формі контрактів планів робіт з розвідки та розробки;

- виконання функцій Підприємства, визначених у Розділі 2 Додатку до Договору 1994 року, до початку діяльності Підприємства самостійно⁵⁴.

Секретаріат у свою чергу складається з виконавчого офісу Генерального секретаря, управління правових питань, відділ управління контрактами, управління навколишнім середовищем і мінеральними ресурсами, офіс адміністративних послуг.

Виконавчий офіс Генерального секретаря допомагає Генеральному секретарю в нагляді та координації роботи Секретаріату під його або її виконавчим керівництвом і відповідними директивами Ради та Асамблеї.

⁵⁴ Угода про імплементацію частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з Морського права від 10 грудня 1982 року, Нью-Йорк, 31 липня 1994 року.

Виконавчий офіс також відповідає за протокол, служби зв'язку, зв'язок і прес-підтримку Генерального секретаря.

Управління правових питань є центральною юридичною службою Секретаріату. Він надає юридичні консультації Генеральному секретарю, Секретаріату та іншим головним органам ISA та їхнім допоміжним органам. Крім того, він представляє Генерального секретаря на юридичних конференціях і судових розглядах.

Відділ управління контрактами є центральним адміністративним контактним пунктом між підрядниками, державами-спонсорами та Секретаріатом. Відділ опрацьовує заявки на затвердження планів робіт з розвідки або розробки та на продовження таких контрактів. Він веде остаточний центральний реєстр контрактів відповідно до передової міжнародної практики та забезпечує надійне зберігання та конфіденційність усіх документів, даних та інформації, поданих у зв'язку з такими контрактами та заявками на затвердження планів роботи.

Управління управління навколишнім середовищем і мінеральними ресурсами надає науково-технічний внесок у розробку та впровадження правил, положень і процедур ведення діяльності в Районі. Він також координує збір, аналіз і розповсюдження геологічних, біологічних, екологічних і технологічних даних та інформації про Район і його ресурси, в тому числі шляхом розробки та підтримки глобальної бази даних ISA.

Управління екологічного менеджменту та мінеральних ресурсів підтримує розробку та реалізацію регіональних планів екологічного менеджменту, оцінку впливу на навколишнє середовище та екологічний моніторинг, а також розробку екологічних стандартів і рекомендацій. Він також підтримує роботу ISA щодо просування та заохочення проведення морських наукових досліджень у Районі шляхом розвитку співпраці з державами-членами та міжнародними організаціями та поширення результатів наукових досліджень та аналізу.

Офіс адміністративних послуг надає загальну адміністративну та управлінську підтримку Секретаріату. Його функції включають фінансове управління та контроль, підготовку запропонованих бюджетів, оцінку внесків держав-членів, найм персоналу та підрядників, закупівлю товарів і послуг, управління персоналом та безпеку.

Юридична та технічна комісія (LTC) є органом Ради ISA і наразі складається з 41 члена, які обираються Радою терміном на 5 років (починаючи з 1 січня 2023 року) з числа кандидатів, висунутих державами-членами. Члени LTC обираються Радою з числа кандидатів, запропонованих державами-учасницями. Вони повинні мати відповідні кваліфікації, такі як ті, що стосуються розвідки, розробки та переробки мінеральних ресурсів, океанографії, захисту морського середовища або економічних чи правових питань, пов'язаних з видобутком корисних копалин в океані та суміжними галузями знань⁵⁵.

Члени Комісії обіймають посади строком на п'ять років. Вони мають право бути переобраними на наступний термін.

Членом цієї комісії з 2023 по 2027 роки є українець Опімах Роман Євгенович, який з 2019 року обіймає посаду Голови Державної служби геології та надр України.

На LTC покладено виконання різноманітних функцій, пов'язаних із діяльністю в Районі, включаючи, серед іншого, розгляд заявок на плани роботи, нагляд за діяльністю з розвідки та видобутку корисних копалин (включаючи перегляд щорічних звітів, поданих підрядниками), розробку планів управління навколишнім середовищем, оцінка наслідків діяльності в Районі для навколишнього середовища, формулювання та контроль за правилами, положеннями та процедурами щодо діяльності в Районі та надання рекомендацій Раді з усіх питань, що стосуються розвідки та експлуатації

⁵⁵ Composition of the Council. International Seabed Authority. URL: <https://www.isa.org.jm/organs/the-council/> (дата звернення: 05.11.2024).

неживих морських ресурсів (таких як поліметалічні конкреції, поліметалічні сульфіди та багаті кобальтом феромарганцеві кірки)⁵⁶.

Фінансовий комітет був створений відповідно до Частини XI Угоди 1994 року для нагляду за фінансуванням і фінансовим управлінням ISA. Комітет складається з 15 членів, які обираються Асамблеєю на п'ять років, враховуючи справедливий географічний розподіл між регіональними групами та представництво особливих інтересів. Комітет відіграє центральну роль в управлінні фінансовими та бюджетними механізмами ISA⁵⁷.

Фінансовий комітет збирається під час щорічної сесії ISA і подає свій звіт про бюджет ISA до Асамблеї.

Підприємство є органом Органу, заснованого статтею 170 і Додатком IV Конвенції ООН з морського права. Це орган Адміністрації, який має здійснювати діяльність у Районі згідно зі статтею 153 (2) (а) Конвенції, включаючи транспортування, обробку та продаж корисних копалин, видобутих у Районі. Підприємство має діяти згідно із загальною політикою Асамблеї та директивами Ради, однак воно є автономним у проведенні своїх операцій, якими керуватиме Правління, що складається з 15 членів, обраних Асамблеєю Орган. Підприємство матиме Генерального директора, який обирається Асамблеєю за рекомендацією Ради та за поданням Правління. Генеральний директор також буде головним виконавчим директором підприємства та законним представником.

Тимчасово та відповідно до еволюційного підходу Секретаріат Управління виконує функції Підприємства, поки воно не почне діяти незалежно від Секретаріату. З 2018 по 2023 рік ці функції виконував спеціальний представник Генерального секретаря з питань Підприємства. Під час двадцять

⁵⁶ Угода про імплементацію частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з Морського права від 10 грудня 1982 року, Нью-Йорк, 31 липня 1994 року.

⁵⁷ Ibid.

восьмої сесії Органу Рада рішенням ISBA/28/C/23 створила посаду Тимчасового генерального директора Підприємства в Секретаріаті для виконання функцій Підприємства, які містяться в Додатку Розділ 2 до Угода 1994 року.

Ці функції наступні:

(a) Моніторинг і огляд тенденцій і подій, пов'язаних з глибоководною діяльністю морського дна, включаючи регулярний аналіз кон'юнктури світового ринку металів і цін на метал, тенденцій і перспектив;

(b) Оцінка результатів проведення морських наукових досліджень стосовно діяльності в Районі, з особливим наголосом на дослідженнях, пов'язаних із впливом діяльності в Районі на навколишнє середовище;

(c) Оцінка наявних даних щодо пошуку та розвідки, включаючи критерії такої діяльності;

(d) Оцінка технологічних розробок, пов'язаних з діяльністю в Районі, зокрема технологій, пов'язаних із захистом і збереженням морського середовища;

(e) Оцінка інформації та даних, що стосуються районів, зарезервованих для Органу;

(f) Оцінка підходів до діяльності спільного підприємства;

(g) Збір інформації про наявність навченої робочої сили;

(h) Вивчення варіантів управлінської політики для адміністрації Підприємства на різних етапах його діяльності ⁵⁸.

Гірничий кодекс є комплексним набором правил, положень та процедур для регулювання розвідки та експлуатації мінеральних ресурсів на дні Світового океану за межами національної юрисдикції. Кодекс має на меті забезпечити безпечне, раціональне і стійке використання мінеральних ресурсів

⁵⁸ Угода про імплементацію частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з Морського права від 10 грудня 1982 року, Нью-Йорк, 31 липня 1994 року.

морського дна, зокрема, таких ресурсів як поліметалічні конкреції, сульфідів та кобальт-вмісні коралові утворення.

До Гірничого кодексу входять такі Положення, які були прийняті Радою та затверджені Асамблеєю:

- Правила пошуку та розвідки поліметалічних конкрецій у Районі;
- Правила пошуку та розвідки поліметалічних сульфідів;
- Положення про пошук і розвідку багатих кобальтом феромарганцевих корок у Районі.

LTC також видав такі рекомендації:

- Рекомендації щодо оцінки можливого впливу на навколишнє середовище в результаті розвідки морських корисних копалин у Районі;
- Рекомендації щодо навчальних програм згідно з планами роботи з розвідки;
- Рекомендації щодо звітування про фактичні та прямі витрати на розвідку;
- Рекомендації щодо змісту, формату та структури річних звітів;
- Рекомендації, що стосуються відмови від ділянок за контрактами на розвідку поліметалічних сульфідів або багатих кобальтом феромарганцевих корок.

Кодекс передбачає регуляції для видобутку ресурсів з дна океану. Ліцензії на видобуток видаються лише після затвердження плану розвитку та експлуатації, що враховує екологічну стійкість і безпеку процесів видобутку. Це включає обмеження на масштаб видобувних робіт та вимоги щодо мінімізації впливу на екосистеми.

Захист морського середовища є однією з основних вимог Гірничого кодексу. Він зобов'язує країни та компанії проводити оцінку впливу на довкілля перед розпочаттям будь-яких операцій з розвідки чи видобутку. Кодекс також передбачає механізми для моніторингу екологічного стану морських просторів протягом усього терміну дії ліцензії та після завершення видобувної діяльності.

Гірничий кодекс також включає положення щодо фінансової відповідальності учасників видобувної діяльності. Це передбачає справедливий розподіл доходів від видобутку мінеральних ресурсів морського дна, що належать до «спільної спадщини людства». Підприємства зобов'язані виплачувати роялті до фонду МОМД, який потім розподіляється між державами, з особливим акцентом на підтримку країн, що розвиваються.

Кодекс містить докладні технічні стандарти, яких повинні дотримуватися компанії під час проведення операцій. Ці стандарти стосуються як безпеки технічного обладнання, так і процедур для уникнення забруднення морського середовища.

Кодекс визначає, як мають регулюватися спори між державами або компаніями щодо питань, пов'язаних із видобутком ресурсів морського дна. Це передбачає використання механізмів вирішення спорів, зокрема через Міжнародний трибунал з морського права (ITLOS).

Один із ключових принципів Гірничого кодексу – це забезпечення рівного доступу до ресурсів морського дна для всіх держав, зокрема для країн, що розвиваються. Кодекс передбачає спеціальні умови для полегшення участі цих країн у видобувній діяльності, а також розподіл прибутків від міжнародної видобувної діяльності.

МОМД гарантує, що користування ресурсами морського дна відбувається в інтересах усього людства. Це означає, що країни, що розвиваються, мають можливість отримувати користь від ресурсів шляхом рівноправного доступу до них або через отримання частини доходів від видобуткової діяльності. Підприємства, які здійснюють розвідку та видобуток, зобов'язані сплачувати роялті, яке надходить до Фонду міжнародного морського дна, що служить для перерозподілу ресурсів між країнами ⁵⁹.

⁵⁹ Lodge M. W. The International Seabed Authority and Deep Seabed Mining. *International Journal of Marine and Coastal Law*. 2020. № 35 (3). P. 457.

Хоча розвідка та потенційний видобуток глибоководних мінералів відкривають нові можливості для видобувної промисловості, існують значні екологічні виклики. Основні занепокоєння стосуються впливу на морські екосистеми, включаючи рідкісні та унікальні організми, що населяють глибоководні зони. МОМД активно працює над забезпеченням екологічної стійкості діяльності у цій сфері, зокрема через створення спеціальних зон для захисту морського середовища ⁶⁰.

МОМД, видавши понад 30 контрактів на розвідку поліметалевих ресурсів, відкриває нові перспективи для глибоководного видобутку. Однак велике значення приділяється екологічній безпеці та забезпеченню справедливого доступу до цих ресурсів для всіх країн світу, що є важливою складовою міжнародного управління морськими ресурсами в інтересах людства.

МОМД розробив екологічні керівні принципи та рекомендації для контракторів, а також створив плани екологічного менеджменту для різних регіонів Району.

Варто зосередити увагу на тому, що у 1995 році Україна приєдналася до МОМД на правах тимчасового члена, оскільки ще не ратифікувала Угоду 1994 року. Протягом наступних чотирьох років Україна, як і ряд інших країн, періодично подавала запити на продовження такого членства. Незважаючи на статус тимчасового члена, Україна була активно залучена до роботи Міжнародного органу з морського дна, зокрема в 1996 році Україну на чотирирічний термін було обрано до складу першої Ради МОМД ⁶¹.

Україна також вжила заходів для реалізації свого права на правонаступництво частки ділянки морського дна, що була зарезервована за Спільною організацією «Інтероканметал».

⁶⁰ Levin L. A., et al. Climate Change Considerations are Fundamental to Management of Deep-Sea Resource Extraction. *Global Change Biology*. 2020. № 26 (9). P. 4670.

⁶¹ Щипцов О.А. Морські наукові дослідження – шлях до промислового освоєння глибоководних мінеральних ресурсів океані. *Океанографічний журнал (Проблеми, методи та засоби досліджень Світового океану)*. 2020. № 2 (13). С. 4.

У 2011 році було прийнято Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року», згідно з яким для розширення мінерально-сировинної бази за рахунок участі в міжнародних проєктах з освоєння перспективних ділянок Світового океану Урядом України подано офіційну заявку про намір України приєднатися до спільної міжнародної організації «Інтерокееанметал».

Також було затверджено Порядок участі центральних органів виконавчої влади в діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна. Постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 660 встановлено, що Міністерство закордонних справ України, Міністерство освіти і науки України та інші міністерства є центральними органами виконавчої влади, відповідальними за виконання зобов'язань, які випливають із членства України в МОМД.

Загалом Міжнародний орган з морського дна відіграє ключову роль у забезпеченні сталого та справедливого використання ресурсів глибоководних районів океану. Незважаючи на значні досягнення, МОМД стикається з серйозними викликами, пов'язаними з балансуванням економічних інтересів та екологічної стійкості. Майбутня ефективність організації залежатиме від її здатності адаптуватися до нових технологічних та геополітичних реалій, зберігаючи при цьому свою основну місію захисту спільної спадщини людства.

2.3 Практика держав щодо регулювання діяльності на морському дні

Міжнародний район морського дна є джерелом цінних мінеральних ресурсів, включаючи поліметалеві конкреції, кобальтові кірки та гідротермальні сульфіди. З розвитком технологій глибоководного видобутку зростає інтерес держав до регулювання діяльності на морському дні. Тому доцільно розглянути національне законодавство різних морських держав щодо регулювання діяльності в міжнародному Районі морського дна.

Німеччина, як економічний лідер та впливова держава на світовій арені, відіграє ключову роль у формуванні та імплементації міжнародного морського права, особливо положень щодо Міжнародного району морського дна.

Німеччина бере активну участь у розробці норм та правил, що стосуються Району, через свою діяльність у Міжнародній організації з морського дна. Країна відстоює принципи сталого та раціонального використання ресурсів морського дна, зокрема поліметалевих конкрецій, поліметалевих сульфідів та кобальтоносних кірок, які можуть стати стратегічно важливими для майбутнього глобальної економіки.

Акт про тимчасове регулювання глибоководної розробки корисних копалин 1980 року регулює діяльність з видобутку корисних копалин з морського дна, що розташоване за межами національної юрисдикції. Він був прийнятий для забезпечення тимчасового правового режиму до прийняття більш комплексних міжнародних угод і є частиною зусиль Німеччини у відповідності з принципами Конвенції ООН з морського права. Акт визначає умови, ліцензування, та контроль за розробкою ресурсів у міжнародному районі морського дна ⁶².

Закон про розробку морського дна від 6 червня 1995 року забезпечує правову основу для розробки морського дна в межах національної юрисдикції Німеччини, а також у міжнародному районі морського дна, у відповідності з UNCLOS. Він регулює правила і процедури для отримання дозволів на розробку, контроль за дотриманням екологічних норм і зобов'язання по охороні морського середовища. Поправки 2010 року внесли уточнення та вдосконалення в законодавство, зокрема, щодо екологічних стандартів і процедур ліцензування ⁶³.

⁶² Germany Act on Interim Regulation of Deep Seabed Mining 1980, dated 16 August 1980 (English translation) (1981) International Legal Materials, XX, p. 393. URL: <https://www.jstor.org/stable/20692218> (дата звернення: 05.11.2024).

⁶³ Germany Seabed Mining Act of 6 June 1995 (the Act). Amended by article 74 of the Act of 8 December 2010 (Federal Law Gazette I, p. 1864). URL: <https://www.isa.org.jm/files/documents/EN/NatLeg/FDRGermany-en.pdf> (дата звернення: 05.11.2024).

Федеральний закон про відповідальність у морському судноплавстві від 26 липня 2002 року визначає відповідальність у морському судноплавстві, включаючи випадки аварій та витоків, які можуть вплинути на морське середовище. Він охоплює питання відповідальності за шкоду, заподіяну внаслідок діяльності на морському дні, що є важливою частиною для забезпечення безпеки і екологічної відповідальності. Поправки 2008 року оновили норми відповідальності, вдосконаливши процедури та вимоги до операторів ⁶⁴.

Ці найосновніші закони формують правову основу для регулювання діяльності у міжнародному районі морського дна Німеччини, забезпечуючи відповідність міжнародним стандартам і забезпечуючи екологічний захист.

Нова Зеландія, як острівна держава з багатою морською спадщиною, відіграє важливу роль у сфері міжнародного морського права, зокрема щодо діяльності в Міжнародному районі морського дна, охорони морських екосистем та розробки міжнародних стандартів для експлуатації ресурсів морського дна. Її участь у роботі Міжнародної організації з морського дна підкреслює прагнення до забезпечення відповідального використання ресурсів Району, а також підтримки рівноправного доступу до них для всіх країн світу.

Законодавство Нової Зеландії включає Акт ратифікації Конвенції ООН з морського права 1996 року та Закон про континентальний шельф 1964 року.

Цей акт імплементує положення Конвенції ООН з морського права (UNCLOS) у національне законодавство Нової Зеландії. Це важливо для забезпечення відповідності між міжнародними зобов'язаннями та національними законами⁶⁵.

⁶⁴ Federal Maritime Responsibilities Act of 26 July 2002 (Federal Law Gazette I, p. 2876). Amended by article 4 of the Act of 2 June 2008 (Federal Law Gazette 2008 II, p. 520). URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/bseeschg/gesamt.pdf> (дата звернення: 05.11.2024).

⁶⁵ United Nations Convention on the Law of the Sea Act, 1996 <https://www.legislation.govt.nz/act/public/1996/0069/latest/whole.html>

Акт визначає, як Новая Зеландія виконує свої зобов'язання в міжнародному районі морського дна. Це включає, наприклад, участь у діяльності Міжнародного органу з морського дна, який регулює видобуток ресурсів за межами національних юрисдикцій.

Закон про континентальний шельф 1964 року (Continental Shelf Act 1964) визначає права Нової Зеландії на континентальний шельф, що є частиною її морської території, і регулює діяльність, пов'язану з його розвідкою і видобутком. Хоча закон безпосередньо не регулює міжнародний район, він важливий для розуміння національних прав та зобов'язань Нової Зеландії. Це включає узгодження національних прав на континентальний шельф з міжнародними нормами та стандартами, передбаченими UNCLOS ⁶⁶.

Китай, як одна з провідних економік світу, виявляє значний інтерес до ресурсів міжнародного району морського дна. Ця територія, що знаходиться за межами національної юрисдикції, розглядається Китаєм як важливе джерело стратегічних мінералів та можливість для технологічного розвитку.

«Закон Китайської Народної Республіки про розвідку та розробку ресурсів у глибоководному районі морського дна» (закон або Закон про глибоководне морське дно) був прийнятий 26 лютого 2016 року та набув чинності 1 травня 2016 року. Це є першим у Китаї спеціальний закон, що стосується розвідки та експлуатації глибоководних ресурсів морського дна. Проте «ресурси» тут не були визначені. Є припущення, що наразі це визначення стосується лише неживих ресурсів, таких як мінерали, але навмисно мовчить щодо живих ресурсів морського дна. Це обмеження щодо неживих ресурсів у Законі Китаю про глибоководне морське дно впливає з обмежень Конвенції

⁶⁶ Continental Shelf Act 1964 of New Zealand. URL: <https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2022/05/NZ-CSAct.pdf>
(дата звернення: 05.11.2024)

ООН з морського права 1982 року та визначення терміну «ресурси», наданого в ній ⁶⁷.

Закон про глибоководне морське дно має загалом 29 статей, які поділені на 7 розділів. Розділ I про Загальні положення є найбільш обширною частиною закону та складається з 6 статей, які визначають цілі та завдання, сферу застосування, а також загальні принципи, згідно з якими має проводитися гірничодобувна діяльність. Закон Китаю про глибоководне морське дно було розроблено для досягнення п'яти конкретних цілей:

- (a) регулювання розвідки та розробки ресурсів у Районі;
- (b) сприяння глибоководним науковим і технологічним дослідженням і дослідженню ресурсів;
- (c) захист морського середовища;
- (d) сприяння сталому використанню ресурсів у глибоководних районах морського дна; та
- (e) захист спільних інтересів людства.

У законі також зазначено, що розвідка та розробка ресурсів у глибоководних районах морського дна повинні проводитися відповідно до принципів мирного використання, співпраці та спільного використання, захисту навколишнього середовища та захисту спільних інтересів людства ⁶⁸.

У той час як розділ VII стосується термінів і тлумачення закону, розділи II–VI встановлюють п'ять основних механізмів регулювання різних аспектів гірничодобувної діяльності в Районі: процедуру ліцензування з двостороннім механізмом погодження діяльності з розвідки та розробки; 2) механізм захисту морського середовища; 3) механізм спільного використання та співпраці для

⁶⁷ Banet C. The law of the seabed: access, uses, and protection of seabed resources. Boston : Brill Nijhoff, 2020. P. 339.

⁶⁸ Law of the People's Republic of China on the Exploration and Development of Resources in Deep Seabed Areas. (Promulgated by Standing Committee of the National People's Congress, February 26, 2016, effective May 1, 2016). URL: <https://isa.org.jm/nld/china> (дата звернення: 05.11.2024)..

наукових і технологічних досліджень і вивчення ресурсів; 4) механізм нагляду та управління; 5) механізм юридичної відповідальності⁶⁹.

Китай розробив комплексну стратегію морського розвитку, яка включає плани щодо розвідки та експлуатації ресурсів морського дна⁷⁰.

Основні цілі китайської стратегії морського розвитку включають розширення морського впливу, забезпечення енергетичної безпеки, розвиток нових технологій та забезпечення сталого використання морських ресурсів.

Стратегія охоплює різні аспекти морського розвитку, включаючи економічні, наукові, технологічні та екологічні сфери. Вона спрямована на підвищення конкурентоспроможності Китаю в морській сфері та забезпечення стратегічних інтересів країни.

Китай досяг видатних досягнень у технології глибоководної розвідки. Наприклад, успішний запуск системи обладнання «Три дракони» символізував прагнення Китаю повністю використовувати глибоководні райони морського дна. Представляючи технологічну віху та важливу частину національної морської стратегії, «Система трьох драконів» складається з:

- Людських транспортних засобів (HOV), відомих як «Цзяолун»;
- автономні/безпілотні підводні апарати (AUV), що називаються серією «Цяньлун»; та
- дистанційно керовані апарати (ROV), позначені серією «Морський дракон».

Діяльність Китаю на міжнародному районі морського дна характеризується стратегічним підходом, що поєднує економічні інтереси, технологічний розвиток та участь у формуванні міжнародних правил. Китай позиціонує себе як ключового гравця у сфері глибоководних досліджень та потенційного видобутку ресурсів. Водночас, зростає увага до екологічних

⁶⁹ Law of the People's Republic of China on the Exploration and Development of Resources in Deep Seabed Areas, 2016

⁷⁰ Banet C. The law of the seabed: access, uses, and protection of seabed resources. Boston : Brill Nijhoff, 2020. P. 340.

аспектів цієї діяльності. Майбутня роль Китаю у використанні ресурсів морського дна може мати значний вплив на глобальну морську політику та економіку.

Сполучені Штати Америки, будучи однією з провідних морських держав, відіграють важливу роль у глобальній діяльності, пов'язаній із дослідженням та використанням ресурсів міжнародного району морського дна. Хоча США не ратифікували Конвенцію ООН з морського права 1982 року, вони беруть активну участь у багатьох аспектах міжнародного морського права і підтримують основні принципи Конвенції. Район, що охоплює морське дно за межами національних юрисдикцій, регулюється принципами, закріпленими в UNCLOS, і вважається «спільною спадщиною людства».

Незважаючи на відсутність формальної участі в UNCLOS, Сполучені Штати здійснюють значний вплив на розробку міжнародних стандартів, зокрема щодо екологічної відповідальності та сталого використання морських ресурсів. Американські науково-дослідні установи та приватні компанії активно займаються дослідженням морського дна та розвідкою корисних копалин, зокрема поліметалевих конкрецій і гідротермальних сульфідів. США також відіграють важливу роль у розвитку технологій для розвідки та видобутку ресурсів з морського дна, що дозволяє їм залишатися на передовій у цій галузі.

Водночас Сполучені Штати виступають за забезпечення свободи навігації та рівноправного доступу до ресурсів Району для всіх держав. Діяльність США у сфері морських досліджень і технологій спрямована на забезпечення сталого використання морських ресурсів, що відображає їхнє прагнення до поєднання економічного розвитку та збереження навколишнього середовища на глобальному рівні.

Закон про глибоководні мінеральні ресурси морського дна (1980 р.) встановлює політику США щодо розвідки і видобутку глибоководних мінеральних ресурсів на міжнародному морському дні, що дозволяє США

здійснювати свою діяльність у цьому регіоні. Він визначає процедури і вимоги для отримання ліцензій на видобуток і розвідку, які є критичними для діяльності США в міжнародному районі морського дна ⁷¹.

У США також є важливий нормативний акт - Норми глибоководного видобутку корисних копалин, які регулюють дослідницькі діяльності перед введенням основного закону, що забезпечує наукові і технологічні основи для подальшої діяльності США в цьому регіоні ⁷².

Правила глибоководного видобутку корисних копалин щодо ліцензій на розвідку визначають вимоги для отримання ліцензій на розвідку, що є необхідним для законного видобутку ресурсів в міжнародному районі морського дна. Забезпечують відповідність національних процедур міжнародним стандартам, що підтримує міжнародну правову систему для цього району ⁷³.

Правила глибоководного видобутку корисних копалин для комерційного видобутку регулюють комерційний видобуток корисних копалин і включають вимоги для екологічного управління, що важливо для підтримання стійкості і відповідності міжнародним нормам ⁷⁴.

У цілому, ці закони створюють правову основу для діяльності США у міжнародному районі морського дна, забезпечуючи відповідність міжнародним стандартам і зобов'язанням.

⁷¹ United States Deep Seabed Hard Mineral Resources Act, 1980. Public Law 96-283, 28 June 1980, 94 Stat. 553 (30 U.S.C. 1401 et seq.), as amended to 1 July 2000. URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title30/chapter26&edition=prelim> (дата звернення: 05.11.2024).

⁷² United States Deep Seabed Mining Regulations Affecting Pre-Enactment Explorers. 45 Fed. Reg. 226 (20 November 1980). URL: <https://www.jstor.org/stable/20692232> (дата звернення: 05.11.2024).

⁷³ United States Deep Seabed Mining Regulations for Exploration Licenses 1980. 46 Fed. Reg. 45896 (15 September 1981). URL: https://www.gc.noaa.gov/documents/gcil_dsm_regs.pdf (дата звернення: 05.11.2024).

⁷⁴ United States Deep Seabed Mining Regulations for Commercial Recovery Permits, 54 Fed. Reg. 525 (6 January 1989); 15 Code of Federal Regulations, Part 971. URL: <https://www.ecfr.gov/current/title-15/subtitle-B/chapter-IX/subchapter-D/part-971> (дата звернення: 05.11.2024).

Велика Британія є однією з ключових держав, яка активно залучена до досліджень та експлуатації ресурсів у Міжнародному районі морського дна. Будучи однією з провідних світових морських держав, Велика Британія відіграє важливу роль у розробці міжнародних норм, пов'язаних із використанням глибоководних мінеральних ресурсів, зокрема через участь у роботі Міжнародного органу з морського дна. Її діяльність у цьому напрямі спрямована на забезпечення сталого та безпечного використання морських ресурсів, підтримку міжнародної правової системи, а також розвиток наукових і технологічних можливостей для досліджень океану.

Закони Великої Британії, що регулюють глибоководний видобуток корисних копалин, мають велике значення для її діяльності в міжнародному районі морського дна.

Закон про глибоководний видобуток корисних копалин 2014 року оновлює і уточнює правила щодо видобутку корисних копалин з міжнародного морського дна. Він відповідає на сучасні виклики і технології у видобутку. Закон забезпечує відповідність національних норм міжнародним стандартам і вимогам, що важливо для діяльності Великої Британії в міжнародному районі морського дна⁷⁵.

Правила глибоководного видобутку корисних копалин (ліцензії на розвідку) 1982 року визначають процедури для отримання ліцензій на розвідку, що є необхідним для легального видобутку ресурсів на міжнародному морському дні. Забезпечують контроль за процесом видобутку і моніторинг діяльності відповідно до національних і міжнародних вимог⁷⁶.

Закон про глибоководний видобуток корисних копалин (тимчасові положення) 1981 року (острів Мен) регулює глибоководний видобуток на

⁷⁵ United Kingdom Deep Sea Mining Act 2014. URL: <https://www.isa.org.jm/files/documents/EN/NatLeg/UKAct-2014.pdf> (дата звернення: 05.11.2024).

⁷⁶ United Kingdom Deep Sea Mining (Exploration Licences) (Applications) Regulations 1982, No. 58. Effective 25 January 1982. URL: <http://www.legislation.gov.uk/search?title=&year=1982&number=58&type=uksi> (дата звернення: 05.11.2024).

острові Мен, що є частиною британської юрисдикції, але має певні особливості у правовій системі. Як частина британського законодавства, він також узгоджується з міжнародними зобов'язаннями Великої Британії щодо видобутку морських ресурсів ⁷⁷.

Загалом, ці закони формують правову основу для діяльності Великої Британії в міжнародному районі морського дна і забезпечують її відповідність міжнародним стандартам та зобов'язанням.

Сінгапур, як одна з провідних морських та економічних держав Азії, активно залучений до діяльності в Міжнародному районі морського дна. Завдяки своїй стратегічній ролі в глобальній морській торгівлі, Сінгапур демонструє значний інтерес до розвитку міжнародних норм щодо використання ресурсів морського дна, особливо в контексті глибоководних мінералів. Участь Сінгапуру в діяльності Міжнародного органу з морського дна спрямована на підтримку міжнародної правової системи, а також розвиток стійких підходів до використання ресурсів Району, враховуючи екологічні та економічні аспекти.

Закон Сінгапуру про розробку корисних копалин морського дна 2015 року регулює діяльність країни в міжнародному районі морського дна наступним чином:

- закон встановлює процедури для отримання ліцензій на розвідку і видобуток корисних копалин на морському дні. Ліцензії видаються відповідно до національних та міжнародних стандартів, що забезпечує легальність і контроль за діяльністю в міжнародних водах;
- визначає правила для контролю за операціями з видобутку, забезпечуючи дотримання екологічних і технічних стандартів ⁷⁸.

⁷⁷ United Kingdom. Deep Sea Mining (Temporary Provisions) Act 1981 (Isle of Man) Order 2000, No. 1112. In operation on 1 May 2000. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukxi/2000/1112/made>.

⁷⁸ The Republic of the Singapore Deep Seabed Mining Act, 2015. URL: <https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2022/05/Singapore.pdf> (дата звернення: 05.11.2024).

Цей закон також включає положення, які стосуються захисту морського середовища, щоб зменшити екологічний вплив видобутку. Це включає вимоги до оцінки впливу на навколишнє середовище та управління відходами.

Загалом, Закон про розробку корисних копалин морського дна 2015 року є ключовим для управління діяльністю Сінгапуру в міжнародному районі морського дна, забезпечуючи відповідність міжнародним стандартам і зобов'язанням.

Порівняльний аналіз законодавства у сфері регулювання діяльності в Районі морського дна показує різні підходи держав до імплементації міжнародних норм. Україна, як морська держава, має обмежене законодавче регулювання цієї сфери - основним документом є Закон України «Про ратифікацію Конвенції ООН з морського права» 1982 року та «Угоди про імплементацію Частини XI Конвенції ООН з морського права 1982 року» від 1999 року, проте спеціального закону щодо діяльності в Районі морського дна не прийнято. Натомість, інші держави, як можемо зробити висновок, мають більш розвинену правову базу щодо регулювання діяльності в Районі.

Таким чином, національне законодавство держав щодо регулювання діяльності в Міжнародному районі дна океану є важливою складовою системи управління морськими ресурсами. Хоча діяльність у цьому районі підпорядковується міжнародному правовому режиму, встановленому UNCLOS, держави також відіграють ключову роль у забезпеченні дотримання цих норм. Вони розробляють національні закони, що відповідають міжнародним стандартам, зокрема в питаннях захисту навколишнього середовища, безпеки та справедливого використання ресурсів у міжнародному районі морського дна.

UNCLOS є фундаментальним міжнародно-правовим актом, що регулює діяльність на морському дні. Документ встановлює загальні принципи, згідно з якими морське дно та його ресурси за межами національної юрисдикції є

спільною спадщиною людства. При цьому жодна держава не може претендувати на суверенітет над будь-якою частиною Району чи його ресурсами.

Для організації та контролю діяльності в Районі було створено Міжнародний орган з морського дна, який діє від імені всього людства. До його складу входять Асамблея, Рада і Секретаріат. Асамблея, що включає всіх членів Органу, є найвищим органом, який визначає загальну політику. Рада, що складається з 36 членів, є виконавчим органом. Секретаріат забезпечує адміністративну підтримку. МОМД розробив комплексний набір правил - Гірничий кодекс, який регулює розвідку та експлуатацію ресурсів морського дна.

Важливим механізмом регулювання є національне законодавство держав. Так, Німеччина прийняла Закон про розробку морського дна 1995 року та інші акти, які регулюють діяльність німецьких суб'єктів у Районі. Китай у 2016 році ухвалив спеціальний закон про розвідку та розробку ресурсів у глибоководному районі морського дна, який встановлює механізми ліцензування, захисту морського середовища та відповідальності. США, хоч і не ратифікували Конвенцію 1982 року, мають власне законодавство - Закон про глибоководні мінеральні ресурси морського дна 1980 року. Велика Британія прийняла Закон про глибоководний видобуток корисних копалин 2014 року та низку підзаконних актів.

Практика показує, що ефективне регулювання діяльності на морському дні потребує комплексного підходу, який поєднує міжнародні та національні механізми. При цьому ключовими принципами є: забезпечення сталого використання ресурсів, захист морського середовища, справедливий розподіл економічних вигод та дотримання міжнародних стандартів безпеки. Важливу роль відіграє також науково-технічне співробітництво між державами та обмін досвідом щодо найкращих практик управління діяльністю на морському дні.

РОЗДІЛ 3

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ І ЗБЕРЕЖЕННЯ МОРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ДІЯЛЬНОСТІ НА МОРСЬКОМУ ДНІ

3.1 Міжнародні договори та конвенції, що регулюють захист навколишнього середовища при здійсненні діяльності на морському дні

Міжнародний район морського дна, який знаходиться за межами національної юрисдикції, є об'єктом зростаючого інтересу з боку держав та приватних компаній через його багаті мінеральні ресурси. Однак, експлуатація цих ресурсів може мати серйозні екологічні наслідки для морських екосистем. Тому у відповідь на ці виклики міжнародне співтовариство розробило ряд правових інструментів для захисту морського середовища під час діяльності суб'єктів в міжнародному районі морського дна.

Фундаментальним міжнародно-правовим договором, який регулює і встановлює правові механізми захисту морського середовища від шкідливих наслідків діяльності в Районі, виступає Конвенція ООН з морського права.

Відповідно до 136 статті UNCLOS Район і його ресурси є спільною спадщиною людства, тому всі види діяльності в ньому мають здійснюватися з урахуванням інтересів усього людства. Це стосується також забезпечення захисту екосистем від потенційної шкоди, спричиненої розвідкою чи видобутком корисних копалин та інших ресурсів ⁷⁹.

Конвенція статтею 145 визначає МОМД органом, який створений для регулювання діяльності в Районі та контролю за дотриманням екологічних стандартів. Цей орган розробляє правила, стандарти та процедури для забезпечення захисту морського середовища під час будь-якої діяльності в Районі, зокрема: запобігання, зменшення і контроль за забрудненням від будь-

⁷⁹ United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982.

яких джерел, що пов'язані з діяльністю в районі; забезпечення збереження морських екосистем та запобігання значному порушенню їх функціонування; захист і збереження рідкісних та вразливих видів морської флори та фауни, а також біологічної різноманітності в цілому ⁸⁰.

Держави-учасниці, а також компанії або організації, що планують розпочати будь-яку діяльність у Районі, повинні обов'язково проводити оцінку впливу на довкілля (ОВД). Це передбачено статтею 206 Конвенції, яка вимагає від суб'єктів, що здійснюють діяльність, оцінити можливі наслідки для морського середовища ⁸¹.

ОВД включає: оцінку ризиків для екосистем морського дна, включаючи вплив на біорізноманіття та природні процеси; прогнозування довгострокових наслідків будь-яких видобувних робіт чи спорудження установок на морському дні; вжиття превентивних заходів, спрямованих на мінімізацію негативних наслідків.

У 162 статті UNCLOS зазначається, що МОМД має право накладати обмеження або заборону на діяльність, яка може завдати значної шкоди навколишньому середовищу. Якщо ОВД або фактична діяльність виявляють ризики, що перевищують допустимі межі, Орган може прийняти рішення про припинення або модифікацію відповідної діяльності ⁸².

Відповідно до 209 статті Конвенції держави зобов'язані приймати відповідні закони і правила, які забезпечують контроль за діяльністю, що здійснюється в Районі, навіть якщо вона виконується приватними компаніями чи міжнародними організаціями. МОМД встановлює технічні норми, стандарти та процедури, які повинні дотримуватися всі учасники діяльності. Ці норми можуть стосуватися, наприклад, процедур безпеки для видобутку ресурсів;

⁸⁰ United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982.

⁸¹ Ibid.

⁸² Ibid.

контролю за викидами та іншими джерелами забруднення, пов'язаними з морським дном; охорони середовища проживання морської фауни та флори ⁸³.

Можемо зробити висновок, що Конвенція ООН з морського права 1982 року встановлює чітку та всебічну правову базу для регулювання захисту навколишнього середовища під час діяльності в міжнародному Районі морського дна. Важливу роль відіграє Міжнародний орган з морського дна, який контролює дотримання екологічних норм, розробляє стандарти безпеки та забезпечує належний моніторинг діяльності. Завдяки цим заходам Конвенція сприяє забезпеченню балансу між використанням ресурсів морського дна та захистом екосистем від потенційних негативних наслідків.

Угода про імплементацію Частини XI Конвенції ООН з морського права 1982 року (1994) є ще одним ключовим правовим інструментом, що уточнює положення, викладені в Частині XI Конвенції щодо режиму діяльності у Міжнародному районі морського дна і містить конкретні положення, які посилюють захист навколишнього середовища під час проведення діяльності в цьому районі. Вона була прийнята для усунення деяких політичних та економічних занепокоєнь, пов'язаних із діяльністю у Районі, а також для зміцнення механізмів екологічного контролю ⁸⁴.

Угода акцентує увагу на тому, що будь-яка діяльність, пов'язана з розвідкою та розробкою ресурсів у Районі, повинна здійснюватися з дотриманням принципів сталого розвитку. Цей принцип включає обов'язковий баланс між економічною вигодою та екологічною відповідальністю, забезпечуючи довготривалу стійкість морських екосистем. Держави-учасниці та інші суб'єкти, що проводять діяльність у Районі, повинні враховувати довгострокові екологічні наслідки своєї діяльності.

⁸³ United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982.

⁸⁴ Угода про імплементацію частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з Морського права від 10 грудня 1982 року, Нью-Йорк, 31 липня 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_183#Text (дата звернення: 05.11.2024).

У першому розділі цього договору конкретизується діяльність МОМД і зміцнюється його роль як основного органу, відповідального за регулювання діяльності у Районі, включаючи охорону навколишнього середовища. Так, відповідно до пунктів g, i, k частини 5 цієї Угоди МОМД має приймати норми, правила і процедури, які включають застосовні стандарти захисту і збереження морського середовища; накопичувати наукові знання і здійснювати моніторинг розвитку морської технології, яка має відношення до діяльності в Районі, зокрема технології щодо захисту і збереження морського середовища; своєчасно готувати норми, правила і процедури щодо розробки, серед іншого щодо захисту і збереження морського середовища⁸⁵.

Угода чітко передбачає запобігання будь-яким формам забруднення морського середовища, які можуть виникати під час розвідки або розробки ресурсів у Районі. Забруднення може походити від різних джерел: викиди, витоки, пошкодження морського дна тощо. У цьому контексті МОМД розробляє конкретні норми щодо контролю за викидами шкідливих речовин і управління відходами, впровадження стандартів для технічних засобів та обладнання, що використовуються під час видобутку або розвідки, з метою мінімізації впливу на морське середовище.

Крім того, Угода підтверджує та розвиває положення Конвенції про необхідність оцінки впливу на довкілля перед початком будь-якої діяльності у Районі. ОВД є обов'язковим інструментом для оцінки можливих наслідків видобувної або розвідувальної діяльності на морські екосистеми, біорізноманіття та загальний стан морського середовища.

Тому відповідно до частини 7 першого розділу заявка на затвердження плану роботи супроводжується оцінкою потенційного екологічного впливу

⁸⁵ Угода про імплементацію частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з Морського права від 10 грудня 1982 року, Нью-Йорк, 31 липня 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_183#Text (дата звернення: 05.11.2024).

запропонованої діяльності та описом програми океанографічних і фонових екологічних досліджень відповідно до норм, правил і процедур, прийнятих Органом⁸⁶.

Угода підкреслює важливість міжнародної співпраці у сфері охорони навколишнього середовища. Держави-учасниці та організації зобов'язані обмінюватися науковими даними, технологіями та інформацією, що стосуються захисту довкілля. Так, відповідно до пункту с п'ятого розділу загальним правилом є те, що держави-учасниці розвивають міжнародне технічне і наукове співробітництво у зв'язку з діяльністю в Районі або між заінтересованими сторонами, або шляхом розробки програм професійної підготовки, технічної допомоги та наукового співробітництва у галузях морської науки і технології та захисту і збереження морського середовища.

Завдяки Угоді про імплементацію Частини XI Конвенції ООН з морського права 1982 року (1994) було покращено механізми захисту навколишнього середовища під час діяльності в Міжнародному районі морського дна, забезпечуючи надійний контроль і моніторинг за будь-якими потенційно шкідливими видами діяльності. Угода також забезпечує більше залучення наукових досліджень, що дозволяє приймати рішення на основі нових знань і технологій, а також посилює відповідальність за шкоду, завдану довкіл्लю.

Частиною обов'язків МОМД є вжиття необхідних заходів щодо діяльності в Районі для забезпечення ефективного захисту морського середовища від шкідливих наслідків, які можуть виникнути внаслідок діяльності в Районі.

З цією метою МОМД ухвалює відповідні правила, положення та процедури, серед іншого запобігання, зменшення та контроль забруднення та інших небезпек для морського середовища, включаючи берегову лінію, а також

⁸⁶ Угода про імплементацію частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з Морського права від 10 грудня 1982 року, Нью-Йорк, 31 липня 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_183#Text (дата звернення: 05.11.2024).

втручання в екологічний баланс морського середовища, приділяючи особливу увагу необхідності захисту від шкідливих наслідків такої діяльності як буріння, днопоглиблення, земляні роботи, видалення відходів, будівництво та експлуатація або технічне обслуговування установок, трубопроводів та інших пристроїв, пов'язаних з такою діяльністю та захист і збереження природних ресурсів Району та запобігання завданню шкоди флорі та фауні морського середовища.

Тому МОМД розробив багато міжнародно-правових актів, які регулюють захист морського середовища під час діяльності суб'єктів у Районі.

Правила розвідки та розробки поліметалічних конкрецій у Районі 2000 року, прийняті Міжнародним органом з морського дна, є основними регуляторними актами, що регулюють екологічні аспекти діяльності з розвідки та розробки поліметалічних конкрецій у Міжнародному районі морського дна ⁸⁷. Ці правила передбачають чіткі вимоги щодо ОВД, постійного моніторингу та запобігання забрудненню, а також відповідальність за екологічні збитки.

Правила розвідки та розробки поліметалічних сульфідів у Районі 2010 року, прийняті МОМД, є також важливим документом, який встановлює вимоги до екологічної безпеки та захисту морського середовища під час проведення розвідки та видобутку поліметалічних сульфідів у Міжнародному районі морського дна ⁸⁸. Поліметалічні сульфіди є важливим джерелом мінералів, таких як мідь, цинк, свинець, золото та срібло, видобуток яких пов'язаний з ризиками для навколишнього середовища. Для запобігання негативним

⁸⁷ Decision of the Council of the International Seabed Authority relating to amendments to the Regulations on Prospecting and Exploration for Polymetallic Nodules in the Area and related matters: ISBA/19/C/17. URL: https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2022/04/isba-19c-17_0-2.pdf (дата звернення: 05.11.2024).

⁸⁸ Decision of the Assembly of the International Seabed Authority relating to the regulations on prospecting and exploration for polymetallic sulphides in the Area: ISBA/16/A/12/Rev.1. URL: https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2022/04/isba-16a-12rev1_0.pdf (дата звернення: 05.11.2024).

наслідкам на морське середовище, Правила включають детальні механізми оцінки, моніторингу та управління екологічними аспектами діяльності.

Правила розвідки та розробки кобальтоносних залізомарганцевих кірок у Районі 2012 року, ухвалені МОМД, є ключовим документом, що регулює екологічний захист під час здійснення розвідки та видобутку залізомарганцевих кірок Районі⁸⁹. Ці кірки містять важливі метали, такі як кобальт, залізо, нікель, марганець та інші рідкісні елементи, що робить їх об'єктом великого інтересу для гірничих компаній. Проте, видобуток цих кірок на великих глибинах пов'язаний із значними екологічними ризиками, тому правила встановлюють конкретні норми для мінімізації шкідливого впливу на морське середовище.

У 2019 році МОМД прийняв рекомендації для керівництва підрядниками щодо оцінки можливих впливів на навколишнє середовище в результаті розвідки морських корисних копалин у Районі.

Ці рекомендації описують процедури, яких слід дотримуватися під час отримання базових даних, а також моніторинг, який необхідно проводити під час і після будь-якої діяльності в районі розвідки, яка може завдати серйозної шкоди навколишньому середовищу. Їх конкретні цілі:

(a) Визначити океанографічні, хімічні, геологічні, біологічні властивості осадових відкладень, що підлягають вимірюванню, і процедури, яких повинні дотримуватися підрядники для забезпечення ефективного захисту морського середовища від шкідливих наслідків, які можуть виникнути внаслідок діяльності підрядників у Районі;

(b) полегшити звітність підрядників;

(c) Надати керівництво потенційним підрядникам щодо підготовки плану роботи з розвідки морських корисних копалин відповідно до положень

⁸⁹ Decision of the Assembly of the International Seabed Authority relating to the Regulations on Prospecting and Exploration for Cobalt-rich Ferromanganese Crusts in the Area : ISBA/18/A/11. URL: https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2022/04/isba-18a-11_0.pdf (дата звернення: 05.11.2024).

Конвенції, Угоди 1994 року, що стосується виконання Частини XI Конвенції ООН з морського права та відповідні нормативні акти Органу ⁹⁰.

Відповідно до UNCLOS та Угоди 1994 року, з 2014 року МОМД розпочала роботу з розробки правил експлуатації мінеральних ресурсів у Районі. Процес, який розпочався з попередньої роботи в рамках експертних семінарів і передбачав підготовку ряду експертних досліджень та дискусійних документів, завершився розробкою проектів нормативних актів, які розглядалися Юридично-технічною комісією та Радою. Протягом усього процесу проводились відкриті консультації із зацікавленими сторонами.

Під час засідання Ради в липні 2023 року Рада підбила підсумки досягнутого прогресу та погодила порядок роботи Ради. Було домовлено, що для продовження переговорів Радою буде надано консолідований текст. Консолідований текст представляє поточні обговорення проектів правил експлуатації Радою та, зокрема, містить підсумок роботи, виконаної в неофіційних робочих групах Ради. Консолідований текст (ISBA/29/C/CRP.1) було опубліковано 16 лютого 2024 року ⁹¹.

Відповідно до цього тексту, який ми детально проаналізували, екологічний регламент охоплюватиме такі питання, як розробка стратегічних планів управління навколишнім середовищем: регіональні плани управління; процес оцінки впливу на навколишнє середовище; зобов'язання з екологічного менеджменту та моніторингу, включаючи надзвичайні розпорядження; процес екологічного схвалення та екологічні зобов'язання. Екологічні норми та відповідні керівні принципи також будуть спрямовані на операціоналізацію

⁹⁰ Recommendations for the guidance of contractors on the relinquishment of areas under exploration contracts for polymetallic sulphides or cobalt-rich ferromanganese crusts: ISBA/25/LTC/8. URL: https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2022/04/isba_25_ltc_8-e.pdf (дата звернення: 05.11.2024).

⁹¹ Working Draft Regulations and Standard Contract Terms on Exploitation for Mineral Resources in the Area. International Seabed Authority, 2017. https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2022/04/Draft_ExplReg_SCT.pdf (дата звернення: 05.11.2024).

концепції серйозної шкоди, практичного застосування запобіжного підходу та інших, необхідних у цій темі.

Також МОМД відкрив для консультацій і письмових відгуків від своїх членів та інших відповідних зацікавлених сторін перший проект стратегічного плану на 2024-2028 роки.

Наразі зазначено, що орган реалізовуватиме такі стратегічні напрями:

Стратегічний напрямок 3.1 - розробити, прийняти, запровадити та тримати під контролем адаптивну, практичну та технічну нормативну базу, засновану на передовій екологічній практиці, для захисту морського середовища від шкідливих наслідків, які можуть виникнути внаслідок діяльності в Районі;

Стратегічний напрямок 3.2 - розробляти, впроваджувати та тримати під контролем регіональні екологічні оцінки та плани управління для всіх провінцій корисних копалин у Районі, де ведеться розвідка або експлуатація, щоб забезпечити достатній захист морського середовища, як того вимагає, серед іншого, стаття 145 та частина XII Конвенції;

Стратегічний напрямок 3.3 - забезпечення широкого доступу громадськості до інформації, включаючи інформацію про навколишнє середовище від підрядників і наукового співтовариства, у тому числі шляхом подальшого розвитку та зміцнення операційних можливостей DeepData;

Стратегічний напрямок 3.4 - розробити науково та статистично надійні методології для оцінки потенційного ризику діяльності в Районі, яка може порушити екологічний баланс морського середовища, включаючи критерії для оцінки адекватності базової екологічної інформації;

Стратегічний напрямок 3.5 - розробити відповідні правила, процедури, програми моніторингу та методології для запобігання, зменшення та контролю забруднення та інших небезпек для морського середовища, а також втручання в екологічний баланс морського середовища, запобігання шкоди флорі та фауні

морського середовища і виконувати відповідні вимоги, що стосуються захисту морського середовища, як зазначено в частині XII Конвенції;

Стратегічний напрямок 3.6 - забезпечити проведення ефективних консультацій із зацікавленими сторонами відповідно до Стратегічного напрямку 9.4 з усіх питань, пов'язаних із захистом морського середовища, включаючи розробку та вдосконалення нормативно-правової бази, яка регулює діяльність в Районі ⁹².

Таким чином, міжнародне право формує комплексну систему для захисту морського середовища під час видобутку корисних копалин у міжнародному районі морського дна. Ця система передбачає обов'язкові процедури оцінки впливу на довкілля, застосування найкращих екологічних практик, а також моніторинг і контроль за дотриманням екологічних стандартів. Це сприяє збереженню морських екосистем та сталому використанню морських ресурсів.

3.2 Відповідальність суб'єктів за незаконну діяльність в міжнародному районі морського дна

Міжнародний район морського дна, що знаходиться за межами національної юрисдикції, має особливий правовий режим, встановленим UNCLOS. Незаконна діяльність у цьому районі може мати серйозні екологічні, економічні та правові наслідки, що зумовлює необхідність чіткого визначення видів відповідальності та механізмів їх застосування.

Міжнародний район морського дна становить значний інтерес для багатьох держав через його потенційні ресурси. Як уже відомо, щоб брати участь у діяльності в цьому Районі, держави-спонсори повинні подати план роботи до Міжнародного органу з морського дна. На сьогодні МОМД видав понад 30 контрактів на розвідку, що свідчить про зростаючий інтерес до цієї

⁹² Consideration for adoption of the Strategic Plan of the Authority for the Period 2024-2028: ISA. URL: https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2023/07/ISBA_28_A_7.pdf (дата звернення: 05.11.2024).

сфери. Однак, незважаючи на цей прогрес, залишаються невирішеними важливі правові питання, особливо щодо відповідальності та екологічної оцінки такої діяльності.

Ключовим моментом у розвитку правової бази став Консультативний висновок (Кейс 17), опублікований Палатою із суперечок щодо морського дна (SDC) 1 лютого 2011 року⁹³.

Цьому передувало звернення Республіки Науру в 2010 році з проханням роз'яснити питання відповідальності держав-поручителів. Науру, як і багато інших країн, що розвиваються, зіткнулася з дилемою: бажання брати участь у розробці морських ресурсів стикалося з відсутністю технічних та фінансових можливостей для самостійного ведення такої діяльності.

Ще у 2008 році компанія «Науру Оушен резорчес інкорпорейшн», зареєстрована в Науру, подала заявку на розвідку ресурсів у міжнародних водах, що і спонукало уряд країни звернутися за роз'ясненнями. Головне занепокоєння Науру полягало в тому, що потенційна відповідальність за діяльність у морі могла значно перевищити фінансові можливості країни. На відміну від видобутку ресурсів на суші, де ризики обмежені територією держави, морська діяльність несла непередбачувані загрози. Науру аргументувала, що надмірна відповідальність може стати перешкодою для участі країн, що розвиваються, у дослідженні та розробці морського дна, що суперечило б цілям Конвенції ООН з морського права. Ця ситуація висвітлила важливу проблему: як забезпечити баланс між заохоченням участі всіх держав у освоєнні ресурсів Світового океану та захистом морського середовища від потенційної шкоди⁹⁴.

⁹³ Responsibilities and obligations of States sponsoring persons and entities with respect to activities in the Area : Request for Advisory Opinion submitted to the Seabed Disputes Chamber ITLOS Case № 17 on 1 February 2011. URL: <https://www.itlos.org/en/main/cases/list-of-cases/case-no-17/> (дата звернення: 05.11.2024)..

⁹⁴ Бучинська А. Й., Петровська Ю. Р., Правова характеристика консультативного висновку міжнародного трибуналу ООН з морського права про відповідальність держав за діяльність на морському дні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 571-574

Запит Науру на консультативний висновок був спрямований на отримання чіткого тлумачення відповідних положень Конвенції, що дозволило б країнам, що розвиваються, краще оцінювати ризики та приймати обґрунтовані рішення щодо участі в діяльності з дослідження міжнародного району морського дна.

Крім того, Науру представило для розгляду Органу і Трибуналу Договір поруки між «Науру Оушен резорчес інкорпорейшн» і Республікою Науру.

Розглянувши запит Науру, Рада Органу прийняла рішення сформулювати три такі питання до Камери:

1. У чому полягають відповідальність і зобов'язання держав-учасниць Конвенції щодо поручительства за діяльність у Районі відповідно до Конвенції, особливо з ч. XI, і Угодою 1994 року про здійснення ч. XI Конвенції.

2. В яких межах виникає відповідальність держави-учасниці у разі невиконання положень Конвенції, особливо ч. XI, і Угоди від 1994 р. юридичною особою, за яку держава поручилася відповідно до ст. 153 (Пар. 2 (b)) Конвенції.

3. Яких необхідних і належних заходів повинна вживати держава-поручитель для виконання своїх зобов'язань за Конвенцією, особливо ст. 139 і Додатка III, і Угоди 1994 р⁹⁵.

6 травня 2010 року Рада Міжнародного органу з питань морського дна прийняла рішення ISBA/16/C/13, в якому відповідно до статті 191 Конвенції вона звернулася до Палати із спорів щодо морського дна Трибуналу з проханням надати консультативний висновок щодо питання «Відповідальність і

⁹⁵ Responsibilities and obligations of States sponsoring persons and entities with respect to activities in the Area : Request for Advisory Opinion submitted to the Seabed Disputes Chamber ITLOS Case № 17 on 1 February 2011. URL: <https://www.itlos.org/en/main/cases/list-of-cases/case-no-17/> (дата звернення: 05.11.2024)..

зобов'язання держав, що поручаються за фізичних і юридичних осіб щодо їхньої діяльності в Районі»⁹⁶.

Отож, у 2011 році відбулася знакова подія в міжнародному морському праві - Міжнародний трибунал з морського права вперше надав консультативний висновок щодо відповідальності держав за діяльність юридичних осіб у міжнародному районі морського дна.

Стаття 191 Конвенції 1982 року закріплює обов'язок Камери давати консультативний висновок на запит Ради або Асамблеї Органу в максимально швидкі терміни. Процедура прийняття консультативного висновку тривала менше року. У процесі винесення висновку Трибуналом письмові заяви подали 12 держав – учасниць Конвенції, а також дві організації. У своїх письмових заявах держави й організації виклали свій погляд на три зазначених вище питання. Багато з них погодилися, що суть відповідальності і зобов'язань держав чітко викладена в ст. 139 і ст. 153 Конвенції та ст. 4 (4) Додатка III Конвенції, а також дали свої коментарі до цих статей⁹⁷.

Щодо меж відповідальності, думки багатьох держав збіглися в тому, що держава-поручитель несе відповідальність за діяльність підрядника тільки в тому випадку, якщо вона не починала заходів для дотримання підрядником своїх зобов'язань. Якщо ж є причинний зв'язок між невиконанням державою-поручителем та підрядником своїх обов'язків і заподіянням шкоди, держава-поручитель несе відповідальність за відшкодування шкоди. Крім того, держави й організації вказували на необхідність держав – учасниць Конвенції в рамках своєї правової системи приймати закони, постанови та застосовувати адміністративні заходи для забезпечення дотримання положень Конвенції та

⁹⁶ Бучинська А. Й., Петровська Ю. Р., Правова характеристика консультативного висновку міжнародного трибуналу ООН з морського права про відповідальність держав за діяльність на морському дні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 571-574

⁹⁷ United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego-Bei, 1982. URL:https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf.

належних до неї документів особами, які перебувають під їхньою юрисдикцією, а також здійснювати моніторинг діяльності юридичних і фізичних осіб у Районі. Були також висловлені думки про необхідність видачі державою-поручителем так званих «сертифікатів поручительства», які будуть являти собою особливу форму контролю ⁹⁸.

Після завершення етапу подання письмових заяв, 18 травня 2010 року розпочалася усна стадія слухань у справі, в якій взяли участь представники дев'яти країн та двох міжнародних організацій. Камера Міжнародного трибуналу з морського права підтвердила свою юрисдикцію щодо надання консультативного висновку та визнала запит Ради таким, що відповідає вимогам статті 191 UNCLOS. Розглянувши всі аргументи, Камера одноголосно прийняла консультативний висновок.

У відповідь на перше питання про відповідальність та зобов'язання держав-учасниць Конвенції щодо поручительства за діяльність у Районі, Камера визначила два ключові типи зобов'язань. Перший тип - це зобов'язання «належної обачності», яке вимагає від держав-поручителів гарантувати відповідність дій підрядників умовам договору та зобов'язанням, викладеним у Конвенції. Це передбачає докладання максимальних зусиль для забезпечення такої відповідності. Важливо зазначити, що стандарти «належної обачності» можуть змінюватися з часом, залежно від рівня ризику та характеру діяльності, яку здійснюють сторони ⁹⁹.

Зобов'язання «належної обачності» вимагає від держави-поручителя вжиття заходів у межах своєї правової системи. Ці заходи повинні здійснюватися шляхом прийняття законів і постанов, а також застосування

⁹⁸ Responsibilities and obligations of States sponsoring persons and entities with respect to activities in the Area : Request for Advisory Opinion submitted to the Seabed Disputes Chamber ITLOS Case № 17 on 1 February 2011. URL: <https://www.itlos.org/en/main/cases/list-of-cases/case-no-17/> (дата звернення: 05.11.2024)..

⁹⁹ United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego-Bei, 1982. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf.

адміністративних заходів. Застосування заходів повинні бути «в розумних межах»¹⁰⁰.

Відповідь на друге запитання - свої прямі зобов'язання держави-поручителі повинні виконувати незалежно від обов'язку гарантувати певну поведінку з боку доручених підрядників. Відповідність до цих зобов'язань буде розглядатися як важливий фактор у виконанні зобов'язання «належної обачності»:

(а) зобов'язання надавати Органу сприяння, як зазначено в ст. 153 (4) Конвенції;

(b) зобов'язання застосування запобіжних заходів відповідно до принципу 15 Декларації Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища і розвитку, згаданих також у «Правилах сульфідів» і «Правилах конкрецій»; це зобов'язання є складовою частиною зобов'язання «належної обачності» держави-поручителя і застосовується навіть поза рамками зазначених вище двох правил;

(с) зобов'язання робити все можливе для використання «найкращих існуючих технологій», як це зазначено в «Правилах конкрецій» і «Правилах сульфідів»⁴¹;

(d) зобов'язання вживати заходів для забезпечення гарантій виконання термінових вказівок Органу із захисту морського середовища; і

(е) зобов'язання забезпечити кошти для відшкодування збитків, завданих морському середовищу¹⁰¹.

Відповідаючи на друге запитання Камера зазначила в яких межах виникає відповідальність держави-учасниці в разі невиконання положень Конвенції, особливо ч. XI, і Угоди від 1994 р. юридичною особою, за яку держава

¹⁰⁰ Responsibilities and obligations of States sponsoring persons and entities with respect to activities in the Area : Request for Advisory Opinion submitted to the Seabed Disputes Chamber ITLOS Case № 17 on 1 February 2011. URL: <https://www.itlos.org/en/main/cases/list-of-cases/case-no-17/> (дата звернення: 05.11.2024).

¹⁰¹ Ibid.

поручилася відповідно до ст. 153 (пар. 2 (b)) Конвенції. Відповідальність держави-поручителя настає тоді, коли вона не виконує своїх зобов'язань згідно з Конвенцією. Невиконання доручених підрядником своїх зобов'язань саме по собі не є підставою для виникнення відповідальності держави-поручителя ¹⁰².

У держави-поручителя відповідальність виникає в зазначених нижче випадках:

(a) невиконання своїх зобов'язань відповідно до Конвенції;

(b) наявність шкоди. Відповідальність держави-поручителя за умови невиконання зобов'язання «належної обачності» виникає тоді, коли встановлено причинний зв'язок між цим невиконанням і отриманим збитком ¹⁰³.

Ця відповідальність виникає за наявності збитку, нанесеного невиконанням дорученим підрядником своїх зобов'язань. Наявність причинного зв'язку між невиконанням зобов'язання держави-поручителя і шкодою обов'язкова. Держава-поручитель звільняється від відповідальності, якщо доручені підрядником були застосовані «всі необхідні і можливі заходи для забезпечення ефективного виконання» своїх зобов'язань. Згадане звільнення від відповідальності не стосується невиконання державою-поручителем своїх прямих зобов'язань ¹⁰⁴.

Консультативний висновок також розглянув питання відповідальності держав-поручителів. У випадку кількох поручителів застосовується принцип солідарної відповідальності, якщо інше не визначено Органом. Відповідальність

¹⁰² United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego-Bei, 1982. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf.

¹⁰³ Responsibilities and obligations of States sponsoring persons and entities with respect to activities in the Area : Request for Advisory Opinion submitted to the Seabed Disputes Chamber ITLOS Case № 17 on 1 February 2011. URL: <https://www.itlos.org/en/main/cases/list-of-cases/case-no-17/> (дата звернення: 05.11.2024).

¹⁰⁴ Responsibilities and obligations of States sponsoring persons and entities with respect to activities in the Area : Request for Advisory Opinion submitted to the Seabed Disputes Chamber ITLOS Case № 17 on 1 February 2011. URL: <https://www.itlos.org/en/main/cases/list-of-cases/case-no-17/> (дата звернення: 05.11.2024).

має бути пропорційною фактичному збитку і може тривати навіть після завершення етапу розвідки.

Важливо, що правила відповідальності повинні узгоджуватися з нормами міжнародного права. Камера також запропонувала створення довірчого фонду для покриття витрат на відшкодування збитків. Щодо необхідних заходів для виконання зобов'язань, Камера зазначила, що держава-поручитель повинна впроваджувати відповідні закони, постанови та адміністративні заходи в рамках своєї правової системи. Ці заходи мають гарантувати дотримання підрядником своїх зобов'язань і звільняти поручителя від відповідальності ¹⁰⁵.

Обсяг цих заходів залежить від правової системи держави-поручителя і може включати механізми нагляду за діяльністю підрядника та координації з Органом. Ці заходи повинні діяти протягом усього періоду контракту з Органом і регулювати зобов'язання підрядника навіть після завершення етапу розвідки. Держава-поручитель не може обмежитися лише укладенням контракту з підрядником, а повинна діяти добросовісно, розумно та на благо всього людства.

Щодо охорони морського середовища варто зауважити, що закони, постанови та адміністративні заходи держави-поручителя не можуть бути менш точними й ефективними, ніж ті, що прийняті Органом, або інші норми міжнародних договорів, правил і процедур.

Таким чином, консультативний висновок Камери Трибуналу робить свій внесок і в тлумачення концепції «спільна спадщина людства», а отже, має потенційно велике значення і для міжнародного космічного права, оскільки сьогодні вказана концепція поширюється на Район і космічний простір.

Також Камера уточнила, що юрисдикція МОМД обмежується розвідкою та розробкою корисних копалин до моменту їх підняття на поверхню. Після

¹⁰⁵ Бучинська А. Й., Петровська Ю. Р., Правова характеристика консультативного висновку міжнародного трибуналу оон з морського права про відповідальність держав за діяльність на морському дні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 571-574

цього застосовуються інші положення UNCLOS, що створює складну систему наслідків відповідальності. Ця ситуація може призвести до прогалин у підзвітності, особливо щодо захисту морського середовища ¹⁰⁶.

Щодо стандарту відповідальності, Камера визначила «обов'язок забезпечити» як стандарт належної обачності. Це означає, що держави виконують свої зобов'язання, якщо можуть продемонструвати, що вжили відповідних заходів для забезпечення дотримання правил підрядниками. Важливо відзначити, що Камера виключила застосування суворої відповідальності до держав-спонсорів.

Відповідно до консультативного висновку, первинна відповідальність покладається на приватного підрядника, а відповідальність держави є другорядною і настає лише у випадку, якщо підрядник не може надати відповідну компенсацію. Це також створює значну прогалину у випадках серйозної екологічної шкоди, оскільки може бути складно притягнути держави до відповідальності, якщо підрядники не мають достатніх фінансових ресурсів для компенсації заподіяної шкоди ¹⁰⁷.

Камера визнала, що потенційна екологічна шкода може зрости на етапі експлуатації, і закликала країни-члени продовжити розгляд питань відповідальності в майбутніх нормах. Однак остаточні правила щодо відповідальності не були встановлені, залишаючи відкритими питання про те, як держави керуватимуть своїми обов'язками у процесі розвитку діяльності з глибоководного видобутку корисних копалин ¹⁰⁸.

¹⁰⁶ Keith MacMaster. Environmental Liability for Deep Seabed Mining in the Area: An Urgent Case for a Robust Strict Liability Regime. Schulich School of Law, Dalhousie University, P. 27

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Responsibilities and obligations of States sponsoring persons and entities with respect to activities in the Area : Request for Advisory Opinion submitted to the Seabed Disputes Chamber ITLOS Case № 17 on 1 February 2011. URL: <https://www.itlos.org/en/main/cases/list-of-cases/case-no-17/> (дата звернення: 05.11.2024).

Підсумовуючи, можна сказати, що сфера глибоководного видобутку корисних копалин на морському дні продовжує розвиватися, що вимагає більш чітких стандартів відповідальності та екологічної оцінки. У міру розвитку технологій та розширення дослідницької діяльності, МОМД та держави-спонсори повинні співпрацювати для створення надійної нормативної бази, яка забезпечує захист навколишнього середовища та притягує сторони до відповідальності за будь-яку завдану шкоду. Знаходження балансу між сприянням видобутку ресурсів і охороною морського середовища буде критично важливим для формування майбутньої діяльності з глибоководного видобутку корисних копалин у міжнародному районі морського дна.

Стаття 145 UNCLOS зобов'язує МОМД встановлювати правила для захисту навколишнього середовища, зокрема щодо контролю забруднення та охорони морських екосистем. Стаття 139 визначає відповідальність держав або міжнародних організацій за завдану шкоду, проте стаття 139(2) та Додаток III, стаття 4(4) звільняють державу від відповідальності за дії підрядника, якщо вона вжила всіх належних заходів для забезпечення відповідності.

Держави повинні приймати правила згідно зі статтею 209 для контролю забруднення в Районі, що відповідають міжнародним стандартам. Стаття 235 вимагає розробки національних законів для компенсації шкоди навколишньому середовищу. Додаток III, стаття 22 покладає відповідальність на підрядників за протиправні дії під час їхніх операцій, а МОМД може також нести відповідальність за збитки, спричинені своїми діями¹⁰⁹.

Однак формулювання UNCLOS вказує на непослідовність у відповідальності держав-спонсорів. Стаття 139 (2) вимагає, щоб держави звільнялися від відповідальності лише за умови вжиття «всіх необхідних і відповідних заходів», тоді як Додаток III закликає до «розумно прийнятих»

¹⁰⁹ United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982, Art 145

законів для забезпечення дотримання¹¹⁰. Ця прогалина залишається невирішеною в контексті Кейсу 17.

МОМД розробила правила для регулювання глибоководного видобутку корисних копалин (DSM) через Гірничий кодекс, що включає три набори правил: для поліметалічних конкрецій, поліметалічних сульфідів і кобальтових феромарганцевих кірок. Ці правила поширюються на розвідувальну діяльність у Районі, але Кейс 17 показує, що різні види видобутку можуть вимагати різних стандартів належної обачності, що створює розрив між юридичною інтерпретацією та нормативними стандартами.

Охорона навколишнього середовища є ключовим аспектом цих правил. Наприклад, правила щодо конкрецій вимагають запобіжного підходу, а правила для кобальтових кірок забороняють розвідку при наявності суттєвих доказів потенційної шкоди. Правила для сульфідів вимагають від держав-спонсорів дотримання «найкращих екологічних практик», але аналогічні вимоги відсутні для конкрецій. Положення 30 підкреслює, що відповідальність підрядників і МОМД регулюється UNCLOS, при цьому підрядники несуть відповідальність за «неправомірні дії», що передбачає відсутність строгого стандарту відповідальності¹¹¹.

Високі інвестиції в переробку конкрецій і стратегічна цінність корисних копалин викликають занепокоєння через відсутність суворих правил відповідальності. Хоча деякі питання можуть бути вирішені через договірне право, як у випадку з кобальтовими кірками, це обмежене¹¹².

Гірничий кодекс доповнено рекомендаціями Юридично-технічної комісії МОМД, які наголошують на запобіжному підході та вимагають базових

¹¹⁰ United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982, Art 139

¹¹¹ Keith MacMaster. Environmental Liability for Deep Seabed Mining in the Area: An Urgent Case for a Robust Strict Liability Regime. P. 15.

¹¹² Keith MacMaster. Environmental Liability for Deep Seabed Mining in the Area: An Urgent Case for a Robust Strict Liability Regime. P. 16.

екологічних досліджень і моніторингу під час розвідки. Однак ці рекомендації не стосуються відповідальності і зосереджуються лише на розвідці, де екологічні ризики менші. У 2017 році МОМД опублікував проект правил експлуатації мінеральних ресурсів, що пропонує додаткові рекомендації.

Проект Регламенту містить положення про екологічну оцінку, але не пропонує комплексного режиму відповідальності за екологічну шкоду. Вони стосуються процесів подання заявок і оцінки впливу на навколишнє середовище. Додаток Х, Розділ 8, зазначає, що підрядники несуть відповідальність перед МОМД за збитки, спричинені їхніми «неправомірними діями чи бездіяльністю», без обмеження по сумі. Однак це суперечить статті 139 UNCLOS і Кейсу 17, оскільки зосереджується на відповідальності перед МОМД, а не перед окремими урядами.

Існує також прогалина в розподілі відповідальності між державами прапора, державами суден і потенційними державами обробки. МОМД визначає, як розподіляються доходи від DSM, впливаючи на нинішнє та майбутні покоління. Країни, що розвиваються, часто не мають надійного захисту навколишнього середовища, що ускладнює регулювання DSM і питання компенсації.

Необхідно уточнити, хто може подавати позови, оскільки держави-спонсори та МОМД можуть бути як відповідачами, так і позивачами. Досі існує плутанина у розподілі обов'язків між МОМД, державами-спонсорами та іншими учасниками, такими як держави прапора та міжнародні організації. Країни мають різні погляди щодо обов'язків держав-спонсорів. Наприклад, Австралія вважає важливим встановлення чітких правил, щоб уникнути «покупців-спонсорів», тоді як Китай стверджує, що держави-спонсори не повинні нести відповідальності, якщо вони вжили необхідних заходів. Ця відсутність згоди підкреслює складність відповідальності у сфері DSM.

Закон Сінгапуру про глибоководний видобуток 2015 року регулює цю діяльність, вимагаючи належної перевірки заявників та відповідності міжнародним стандартам ¹¹³. Закон захищає Сінгапур від зобов'язань, вимагаючи від ліцензіатів звільнення держави від відповідальності. Порушення караються штрафами.

Захист довкілля є пріоритетним - уряд має повноваження запобігати шкідливим наслідкам. Закон дозволяє виконання міжнародних судових рішень, але передбачає можливість претендувати на імунітет. Суворі відповідальність не поширюється автоматично на операторів.

У Канаді відсутнє комплексне законодавство щодо глибоководного видобутку в міжнародних водах. Однак існуючі правила, наприклад для морської охоронної території «Гідротермальні джерела Індевор», демонструють суворий підхід до захисту моря, забороняючи будь-яку діяльність, що може зашкодити морському дну чи життю ¹¹⁴.

Це контрастує з більш гнучкими стандартами, яким віддають перевагу деякі країни, що розвиваються, та підкреслює різницю в регуляторних підходах до глибоководного видобутку.

Закон Великої Британії про глибоководний видобуток корисних копалин 2014 року («Закон Великобританії 2014 року») оновлює попередній Закон про глибоководний видобуток корисних копалин (тимчасові положення) 1981 року. Великобританія має значні інвестиції в зону Кларіон-Кліппертон через UK Seabed Resources Ltd. Ключові аспекти закону:

1. Дозволяє примусове виконання рішень Палати з морських спорів у британських судах.
2. Виключає положення про Фонд глибоководного видобутку.

¹¹³ The Republic of the Singapore Deep Seabed Mining Act, 2015. URL: <https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2022/05/Singapore.pdf> (дата звернення: 05.11.2024).

¹¹⁴ Keith MacMaster. Environmental Liability for Deep Seabed Mining in the Area: An Urgent Case for a Robust Strict Liability Regime. Schulich School of Law, Dalhousie University, P. 27.

3. Зосереджується на відповідальності за тілесні ушкодження, а не на екологічній шкоді.

4. Мінімальний захист довкілля, який в основному покладається на міжнародні норми (ISA та UNCLOS).

5. Відсутність положення про компенсацію, що не звільняє Британію повністю від потенційної відповідальності ¹¹⁵.

Такий підхід може не повністю відповідати вимогам статті 235 Конвенції ООН 1982 року щодо всеосяжного національного законодавства про екологічну відповідальність при глибоководному видобутку.

Китайський підхід до регулювання глибоководного видобутку базується на законодавстві 2016 року ¹¹⁶. Як значний гравець у DSM, Китай має кілька контрактів з Міжнародним органом морського дна.

Закон охоплює екологічні питання та захист культурних реліквій, передбачаючи штрафи та можливу кримінальну відповідальність за порушення. Вимагається «розумний» захист довкілля, але бракує конкретики щодо екологічної оцінки та фінансових механізмів.

Хоча законодавство Китаю є досить комплексним, воно має прогалини, зокрема в питаннях оподаткування та екологічної оцінки. Порівняно з іншими країнами, китайський підхід акцентує на певних захисних заходах, але може обмежувати відповідальність, що впливає на потенційну компенсацію екологічної шкоди ¹¹⁷.

¹¹⁵ United Kingdom Deep Sea Mining Act 2014. URL: <https://www.isa.org.jm/files/documents/EN/NatLeg/UKAct-2014.pdf> (дата звернення: 05.11.2024).

¹¹⁶ Law of the People's Republic of China on the Exploration and Development of Resources in Deep Seabed Areas. (Promulgated by Standing Committee of the National People's Congress, February 26, 2016, effective May 1, 2016). URL: <https://isa.org.jm/nld/china> (дата звернення: 05.11.2024).

¹¹⁷ The first Deep Sea Mining (DSM) project in Papua New Guinea. <https://www.source-international.org/news/the-first-deep-sea-mining-dsm-project-in-papua-new-guinea>

Відсутність положень про іноземні інвестиції може обмежити застосування принципу спільної спадщини людства та вплинути на масштаби DSM діяльності.

Відповідальність оператора при глибоководному видобутку пов'язана з тлумаченням «неправомірної дії чи бездіяльності» згідно з Конвенції ООН 1982 року і Проектом правил. Кейс 17 показав, що стандарти належної обачності варіюються залежно від типу видобутку, що свідчить про відсутність суворої відповідальності для підрядників і операторів.

Проект статей про відповідальність держав вказує, що міжнародно-протиправне діяння включає дію чи бездіяльність, яка приписується державі та порушує міжнародні зобов'язання. Це передбачає необхідність доведення наміру чи недбалості, а не застосування суворої відповідальності.

Екологічні оцінки критично важливі для оцінки ризиків у DSM. Хоча МОМД вимагає їх, режиму бракує надійності. Якщо оператор має затверджену екологічну оцінку, але шкода довкіллю все одно виникає, визначення відповідальності залишається невизначеним.

Напруга між екологічною відповідальністю та принципом спільної спадщини ускладнює ситуацію. Практичні проблеми включають неготовність страхової галузі покривати діяльність DSM через невизначеність щодо обмежень відповідальності. Це піднімає питання про те, хто платитиме за збитки за відсутності чіткої системи компенсації ¹¹⁸.

МОМД може покращити режим відповідальності у сфері глибоководного видобутку, створивши систему зборів для фінансування компенсацій та розробки страхових полісів. Це допомогло б збалансувати захист навколишнього середовища та потреби промисловості. Однак, чинне національне законодавство часто відходить від цього напрямку, що може

¹¹⁸ Keith MacMaster, *Environmental Liability for Deep Seabed Mining in the Area: An Urgent Case for a Robust Strict*. P.

підірвати ефективність міжнародної правової бази щодо підзвітності та захисту довкілля.

Кейс 17 встановив важливий принцип: всі держави, незалежно від рівня розвитку, повинні нести відповідальність за свої дії в Районі, що відповідає концепції спільної спадщини людства. Проте, деякі країни законодавчо захищають себе від відповідальності, що суперечить цьому принципу та послаблює захист навколишнього середовища.

Підходи різних країн до відповідальності варіюються: Науру та Тонга фактично зняли з себе відповідальність, США дотримуються моделі суворой відповідальності, Нова Зеландія застосовує принцип обережності, а Сінгапур займає середню позицію. Бельгія висловлює занепокоєння щодо «спонсорського пошуку», коли компанії можуть шукати юрисдикції з м'якшими рамками відповідальності.

Важливим питанням залишається ефективність компенсаційних позовів, коли оператори не можуть виконати фінансові зобов'язання. Встановлення режиму обов'язкового страхування в поєднанні з екологічним фондом могло б забезпечити наявність достатніх ресурсів для компенсації у випадку екологічної шкоди.

Судові спори, пов'язані зі шкодою морському середовищу в міжнародному районі морського дна є доволі рідкісними через відносно новий характер комерційної діяльності, такої як глибоководний видобуток. Проте є кілька відомих ситуацій, які привернули увагу до питань екологічної відповідальності.

Наприклад, випадок Solwara 1 демонструє складність цих відносин, показуючи, що держава прапора може потенційно нести відповідальність за недостатній нагляд. Випадок Solwara 1 стосується глибоководного видобутку корисних копалин у міжнародних водах поблизу Папуа-Нової Гвінеї (ПНГ). Це

був один із найвідоміших проєктів із видобутку морських ресурсів на значних глибинах, який реалізовувала канадська компанія Nautilus Minerals.

Solwara 1 планувався як перший комерційний проєкт із видобутку на дні океану, зокрема видобутку масивних сульфідних родовищ, багатих на мідь, золото та інші метали. Розташування проєкту було на глибині приблизно 1600 метрів у водах Бісмарка, за межами виключної економічної зони Папуа-Нової Гвінеї, але поблизу її територіальних вод .

Цей проєкт був ліцензований урядом Папуа-Нової Гвінеї, що дало змогу Nautilus Minerals вести розвідувальні роботи та розпочати підготовку до видобутку.

Проєкт Solwara 1 викликав значний опір з боку екологічних організацій, місцевих громад та міжнародних експертів. Існували побоювання щодо руйнування унікальних глибоководних екосистем, забруднення води та негативних наслідків для рибальства та традиційних джерел існування місцевого населення. Багато експертів вказували на недостатню кількість досліджень щодо впливу видобутку на морські екосистеми на значних глибинах.

Nautilus Minerals зіткнулася з фінансовими труднощами та браком фінансування для продовження проєкту, що призвело до затримок і зрештою до зупинки робіт. У 2014 році PNG придбала 30% частку в проєкті через свою державну компанію Petromin PNG Holdings Limited, зобов'язавшись співфінансувати розвиток проєкту ¹¹⁹.

Nautilus Minerals звинуватила уряд Папуа-Нової Гвінеї в порушенні своїх фінансових зобов'язань. Вони стверджували, що ПНГ не внесла обіцяну частку фінансування, що призвело до затримок у проєкті та фінансових труднощів для компанії.

¹¹⁹ Deep Sea Mining (DSM) project in Papua New Guinea. URL: <https://www.source-international.org/news/the-first-deep-sea-mining-dsm-project-in-papua-new-guinea> (дата звернення: 05.11.2024).

У відповідь на це, Nautilus ініціювала арбітражне провадження в Лондонському міжнародному арбітражному суді у 2015 році, вимагаючи виконання зобов'язань уряду PNG. У 2016 році арбітражний суд постановив, що Папуа-Нова Гвінея має виконати свої фінансові зобов'язання щодо співфінансування проєкту. Суд ухвалив, що уряд PNG має сплатити Nautilus Minerals приблизно 118 мільйонів доларів США як частину своєї частки у витратах на проєкт ¹²⁰.

Проте це рішення не вирішило всіх фінансових проблем проєкту, і Nautilus Minerals продовжувала стикатися з фінансовими труднощами.

У 2019 році Nautilus Minerals оголосила про банкрутство, що фактично призупинило реалізацію проєкту Solwara 1.

Спир між Nautilus Minerals та Папуа-Новою Гвінеєю показав складнощі, пов'язані з реалізацією проєктів глибоководного видобутку в міжнародних водах. Хоча арбітражне рішення теоретично могло вирішити питання фінансування, загальна невизначеність щодо економічної доцільності та екологічних наслідків таких проєктів призвела до його зупинки.

Однак, на відміну від держав-спонсорів, державам прапора не висувається особлива вимога щодо прийняття національного законодавства стосовно DSM у Районі.

Суперечка щодо видобутку поліметалевих конкрецій у зоні Кларіон-Кліппертон, що розгорнулася в період з 2013 по 2015 рік, також стала важливим етапом у дискусії про баланс між економічним розвитком та захистом навколишнього середовища в глибоководних районах світового океану. Зона Кларіон-Кліппертон, розташована в центральній частині Тихого океану, привернула значну увагу через свої багаті поклади поліметалевих конкрецій -

¹²⁰ Deep-sea mining project in PNG resurfaces despite community opposition. URL: <https://news.mongabay.com/2023/08/deep-sea-mining-project-in-png-resurfaces-despite-community-opposition/> (дата звернення: 05.11.2024).

цінних мінеральних утворень, що містять такі метали як марганець, нікель, кобальт та мідь ¹²¹.

Конфлікт виник після того, як Міжнародний орган з морського дна, відповідальний за регулювання видобутку ресурсів у міжнародних водах, видав низку ліцензій на розвідку в цій зоні. Це рішення викликало негайну реакцію з боку кількох впливових екологічних організацій, які висловили серйозні занепокоєння щодо потенційного негативного впливу на унікальні глибоководні екосистеми.

Головним аргументом екологів було те, що МОМД не провів достатньо ґрунтовної оцінки впливу на навколишнє середовище перед видачею ліцензій. Вони наголошували на тому, що глибоководні екосистеми є надзвичайно вразливими та мало вивченими, і будь-яке втручання може мати непередбачувані та потенційно катастрофічні наслідки для морського біорізноманіття.

Екологічні організації також поставили під сумнів здатність МОМД ефективно виконувати свою роль захисника морського середовища, наголошуючи на необхідності більш суворих правил та прозорих процедур оцінки екологічних ризиків. Вони вимагали впровадження більш детальних та всебічних оцінок впливу на навколишнє середовище, які б враховували не лише безпосередні наслідки видобутку, але й довгострокові ефекти для океанічних екосистем.

Хоча ця суперечка не переросла у формальний судовий процес, вона мала значний вплив на подальшу політику щодо глибоководного видобутку. В результаті тиску з боку екологічних організацій та наукової спільноти, МОМД був змушений переглянути свої підходи до видачі ліцензій та моніторингу діяльності в зоні Кларіон-Кліппертон.

¹²¹ Keith MacMaster. Environmental Liability for Deep Seabed Mining in the Area: An Urgent Case for a Robust Strict Liability Regime. P. 25.

Одним з ключових результатів цієї суперечки стало посилення вимог щодо екологічного моніторингу в регіоні. МОМД запровадив більш жорсткі стандарти для проведення екологічних оцінок та зобов'язав компанії, що отримали ліцензії, здійснювати постійний моніторинг впливу їхньої діяльності на морське середовище. Крім того, було приділено більше уваги розробці чітких протоколів для мінімізації шкоди глибоководним екосистемам під час розвідувальних та потенційних видобувних робіт.

МОМД відіграє центральну роль у регулюванні глибоководного видобутку корисних копалин, проте його відповідальність за екологічні наслідки такої діяльності залишається нечітко визначеною. Хоча МОМД має чіткі зобов'язання щодо захисту морського середовища та використовує запобіжний підхід у своїй діяльності, існує суттєва прогалина у конкретних положеннях, які б регулювали процеси очищення та усунення екологічної шкоди, спричиненої операціями з DSM. Відсутність чітких норм щодо залишкової відповідальності МОМД створює додаткову складність у правовому регулюванні цієї сфери. Ця невизначеність у питаннях відповідальності та механізмів відшкодування екологічних збитків значно ускладнює загальний правовий механізм регулювання глибоководного видобутку, створюючи потенційні ризики як для навколишнього середовища, так і для учасників цієї діяльності.

Для ефективного вирішення питань відповідальності в DSM необхідний комплексний підхід. МОМД повинен встановити чіткі стандарти екологічної оцінки, адаптовані до різних типів видобутку, забезпечуючи можливість ефективного виконання зобов'язань як спонсорами, так і державами прапора. Ця ясність є критично важливою для посилення підзвітності та захисту морського середовища в контексті зростання глибоководної видобувної діяльності.

Можемо підсумувати, що міжнародні договори та конвенції, що регулюють захист навколишнього середовища при здійсненні діяльності на морському дні, формують комплексну систему правових норм, спрямованих на збереження морських екосистем та забезпечення сталого використання ресурсів.

UNCLOS є фундаментальним документом у цій сфері. Відповідно до статті 145, Міжнародний орган з морського дна зобов'язаний розробляти правила та стандарти для захисту морського середовища від негативних наслідків діяльності в Районі. Конвенція вимагає проведення обов'язкової оцінки впливу на довкілля перед початком будь-якої діяльності та надає МОМД право накладати обмеження або заборону на діяльність, яка може завдати значної шкоди.

Угода про імплементацію Частини XI Конвенції 1994 року конкретизує положення щодо захисту навколишнього середовища та посилює роль МОМД. Угода акцентує увагу на необхідності дотримання принципів сталого розвитку та передбачає механізми міжнародного співробітництва у сфері захисту довкілля.

Важливим аспектом правового регулювання є відповідальність суб'єктів за їхню діяльність. Консультативний висновок Міжнародного трибуналу з морського права 2011 року (Кейс 17) встановив, що держави-поручителі несуть відповідальність за забезпечення відповідності дій підрядників міжнародним стандартам. При цьому відповідальність держави настає лише у випадку невиконання нею своїх зобов'язань щодо належного контролю.

Практика показує, що існуючі механізми відповідальності мають певні прогалини, особливо щодо екологічних збитків. Наприклад, випадок Solwara 1 у Папуа-Новій Гвінеї продемонстрував складність притягнення до відповідальності при банкрутстві підрядника. Суперечка щодо видобутку в зоні Кларіон-Кліппертон виявила необхідність посилення екологічного моніторингу та оцінки впливу на довкілля.

Для вдосконалення системи захисту морського середовища необхідне подальше розвиток міжнародно-правової бази, зокрема щодо: встановлення чітких стандартів екологічної відповідальності, створення ефективних механізмів компенсації шкоди, посилення вимог до оцінки впливу на довкілля та забезпечення належного контролю за діяльністю суб'єктів. Важливим є також забезпечення балансу між економічними інтересами та захистом морських екосистем.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можна сформулювати такі основні наукові і практичні результати:

1. Встановлено, що морське дно є унікальним природним об'єктом, який має критичне значення для підтримки екологічного балансу всієї планети. Було простежено еволюцію міжнародно-правового режиму морського дна від концепції «свободи морів» до сучасного принципу «спільної спадщини людства».

Важливим етапом стало прийняття Конвенції ООН з морського права 1982 року, яка встановила комплексну правову базу для регулювання діяльності в Районі. Конвенція чітко визначила правовий статус Району та створила спеціалізовану міжнародну організацію - Міжнародний орган з морського дна, який отримав повноваження щодо управління ресурсами в інтересах всього людства.

2. У ході дослідження було розроблено авторську класифікацію видів діяльності на морському дні, яка базується на критерії впливу на морське середовище. Запропонована класифікація включає три основні категорії: діяльність екстракції (що охоплює видобуток корисних копалин, збір глибоководних організмів та проведення археологічних розкопок); діяльність інтеграції (яка включає прокладання кабелів і трубопроводів, будівництво підводних споруд та створення штучних рифів); діяльність аналізу (що об'єднує наукові дослідження, картографування морського дна та моніторинг екосистем).

Така класифікація має практичне значення, оскільки дозволяє більш ефективно регулювати різні аспекти діяльності та забезпечувати належний захист морського середовища. Крім того, було визначено основні принципи правового регулювання діяльності на морському дні: принцип спільної спадщини людства, принцип охорони морського середовища, принцип

міжнародного співробітництва, принцип відповідального управління ресурсами та принцип справедливого розподілу вигод. Ці принципи знайшли своє закріплення в Конвенції ООН з морського права та отримали подальший розвиток в інших міжнародних документах.

3. Дослідження механізмів регулювання діяльності держав на морському дні дозволило встановити центральну роль Конвенції ООН з морського права 1982 року як основоположного міжнародно-правового акту в цій сфері. Конвенція комплексно регулює всі аспекти діяльності в Районі: визначає його правовий статус, встановлює права та обов'язки держав-учасниць, регламентує питання захисту морського середовища та створює інституційні механізми управління діяльністю через Міжнародний орган з морського дна. Передбачено, що міжнародний район морського дна та його ресурси є спільною спадщиною людства, а фінансові і економічні вигоди, одержувані від діяльності в ньому, повинні розподілятися на основі принципу справедливості, з особливим урахуванням інтересів і потреб та розвитку держав і народів, які ще не досягли повної незалежності або іншого статусу самоврядування.

4. Проведений аналіз діяльності Міжнародного органу з морського дна підтвердив його ключову роль у регулюванні діяльності в Районі. Трирівнева структура МОМД, що включає Асамблею, Раду та Секретаріат, забезпечує представництво інтересів всіх держав-учасниць та ефективне управління ресурсами Району. Особливо важливою є роль МОМД у розробці та впровадженні екологічних стандартів для захисту морського середовища. Організація встановлює суворі вимоги до проведення екологічної оцінки впливу, моніторингу навколишнього середовища та застосування найкращих доступних технологій при здійсненні діяльності в Районі.

МОМД також відіграє важливу роль у забезпеченні справедливого розподілу вигод від використання ресурсів Району. Організація розробила механізми фінансових відрахувань та розподілу прибутків від діяльності в

Районі, особливу увагу приділяючи інтересам країн, що розвиваються. За час свого існування МОМД уклав численні контракти на розвідку різних видів мінеральних ресурсів, включаючи поліметалічні конкреції, поліметалічні сульфіди та кобальтоносні кірки. Організація здійснює постійний моніторинг діяльності контракторів та забезпечує дотримання ними встановлених правил та стандартів.

Важливим досягненням МОМД стала розробка Гірничого кодексу та інших нормативних документів, що детально регулюють питання розвідки та розробки ресурсів Району.

5. Вивчення практики різних держав щодо регулювання діяльності на морському дні виявило різноманітність підходів до імплементації міжнародних норм у національне законодавство. Детальний аналіз досвіду таких країн як Німеччина, Нова Зеландія, Китай, США, Велика Британія та Сінгапур показав необхідність більшої гармонізації правових норм та підходів на міжнародному рівні.

Окрему увагу було приділено дослідженню правового регулювання захисту і збереження морського середовища при здійсненні діяльності на морському дні. Конвенція ООН з морського права 1982 року встановлює фундаментальні принципи та зобов'язання держав щодо захисту морського середовища. Вона закріплює загальний обов'язок держав захищати та зберігати морське середовище, вживати всіх необхідних заходів для запобігання, скорочення та збереження під контролем забруднення морського середовища з будь-якого джерела.

Угода про імплементацію Частини XI Конвенції 1994 року суттєво доповнила та конкретизувала положення щодо захисту морського середовища при здійсненні діяльності в Районі. Угода встановила більш детальні вимоги щодо екологічної безпеки при розвідці та розробці ресурсів морського дна,

включаючи необхідність застосування превентивного підходу та найкращих доступних природоохоронних практик.

Міжнародний орган з морського дна (МОМД) розробив комплексну систему правил щодо розвідки різних видів ресурсів морського дна. Ці правила включають: Правила щодо розвідки поліметалічних конкрецій 2000 року, Правила щодо розвідки поліметалічних сульфідів 2010 року, Правила щодо розвідки кобальтоносних залізомарганцевих кірок 2012 року.

Кожен з цих документів містить детальні екологічні вимоги, включаючи необхідність проведення оцінки впливу на навколишнє середовище, моніторингу екологічних параметрів, розробки планів екологічного менеджменту та вжиття заходів щодо запобігання забрудненню морського середовища. Рекомендації МОМД щодо оцінки впливу на довкілля встановлюють детальні процедури та методологію проведення такої оцінки. Вони визначають необхідність врахування прямих, непрямих та кумулятивних впливів діяльності на морське середовище, включаючи вплив на морські екосистеми, біорізноманіття та екологічні процеси.

МОМД працює над створенням ефективної системи інспекцій та звітності, а також розробкою стандартів екологічного моніторингу.

Подальший розвиток правового регулювання захисту морського середовища потребує посилення наступних напрямків: удосконалення механізмів оцінки кумулятивного впливу різних видів діяльності; розробка більш детальних правил щодо реагування на надзвичайні екологічні ситуації; посилення вимог щодо використання найкращих доступних технологій; розвиток механізмів компенсації екологічної шкоди; покращення координації між різними міжнародними організаціями та режимами.

Особливої актуальності набуває питання розробки правил щодо експлуатації ресурсів морського дна, які мають забезпечити належний рівень захисту морського середовища при промисловому видобутку ресурсів. Ці

правила повинні встановити чіткі екологічні стандарти та процедури, механізми моніторингу та контролю, а також відповідальність за порушення екологічних вимог.

6. У рамках дослідження було проаналізовано питання відповідальності суб'єктів за незаконну діяльність в міжнародному районі морського дна. Особливу увагу приділено Консультативному висновку Міжнародного трибуналу з морського права 2011 року (Справа 17), який визначив основні принципи відповідальності держав-поручителів та встановив стандарт «належної обачності». Виявлено необхідність подальшого розвитку механізмів фінансового забезпечення відповідальності та створення спеціальних компенсаційних фондів.

На основі проведеного дослідження було сформульовано конкретні рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання діяльності на морському дні, включаючи розробку детальніших правил оцінки впливу на довкілля, створення ефективних механізмів фінансового забезпечення відповідальності, посилення контролю за дотриманням екологічних вимог, забезпечення більшої прозорості діяльності МОМД, розвиток міжнародного співробітництва у сфері наукових досліджень, вдосконалення механізмів вирішення спорів та розробку типових положень для національного законодавства.

Щодо участі України в міжнародно-правовому регулюванні діяльності на морському дні було розроблено ряд рекомендацій, включаючи вдосконалення національного законодавства відповідно до міжнародних стандартів, посилення участі в роботі Міжнародного органу з морського дна, розвиток науково-технічного потенціалу для участі в дослідженні Району та забезпечення захисту національних інтересів при здійсненні діяльності в Районі.

Таким чином, проведене дослідження дозволило здійснити комплексний аналіз сучасного стану міжнародно-правового регулювання діяльності на

морському дні, виявити основні проблеми та запропонувати конкретні шляхи їх вирішення. Отримані результати мають як теоретичне, так і практичне значення та можуть бути використані для подальшого вдосконалення правових механізмів у цій сфері з метою забезпечення сталого використання ресурсів морського дна в інтересах всього людства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Угода про імплементацію частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з Морського права від 10 грудня 1982 року, Нью-Йорк, 31 липня 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_183#Text (дата звернення: 05.11.2024).
2. Про порядок участі центральних органів виконавчої влади у діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.09.2002 р. № 1371. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1371-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.11.2024).
3. Про заходи щодо забезпечення розвитку України як морської держави: рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16 травня 2008 р. № n0008525-14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0015525-08#Text> (дата звернення: 05.11.2024)
4. Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року: Закон України від 21 квітня 2011 р. № 3268-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011, № 44, ст.457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3268-17#Text> (дата звернення: 05.11.2024).
5. United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego-Bei, 1982. URL : https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf (дата звернення: 05.11.2024).
6. Agreement concerning the Relationship between the United Nations and the International Seabed Authority : The General Assembly Resolution. 14 March 1997, New York. URL: <https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2022/04/UN-ISA-Agrmnt-1.pdf> (дата звернення: 05.11.2024).
7. Declaration of Principles Governing the Sea-Bed and the Ocean Floor and the Subsoil Thereof beyond the Limits of National Jurisdiction : Resolution adopted by

the General Assembly during its 25th session 5 September - 17 December 1970. A/8028. – 1971. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/201718?v=pdf> (дата звернення: 05.11.2024).

8. Decision of the Council of the International Seabed Authority relating to amendments to the Regulations on Prospecting and Exploration for Polymetallic Nodules in the Area and related matters: ISBA/19/C/17. URL: https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2022/04/isba-19c-17_0-2.pdf (дата звернення: 05.11.2024).

9. Decision of the Assembly of the International Seabed Authority relating to the regulations on prospecting and exploration for polymetallic sulphides in the Area: ISBA/16/A/12/Rev.1. URL: https://www.isa.org.jm/wpcontent/uploads/2022/04/isba-16a-12rev1_0.pdf (дата звернення: 05.11.2024).

10. Decision of the Assembly of the International Seabed Authority relating to the Regulations on Prospecting and Exploration for Cobalt-rich Ferromanganese Crusts in the Area : ISBA/18/A/11. URL: https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2022/04/isba-18a-11_0.pdf (дата звернення: 05.11.2024).

11. Recommendations for the guidance of contractors for the assessment of the possible environmental impacts arising from exploration for marine minerals in the Area: on the twenty-fifth session Legal and Technical Commission. (4 and 15 March 2019, Kingston). URL: <https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2022/06/25ltc-6-rev1-en.pdf> (дата звернення: 05.11.2024).

12. Recommendations for the guidance of contractors and sponsoring States relating to training programmes under plans of work for exploration: ISBA/19/LTC/14. URL: https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2022/04/isba-19ltc-14_0.pdf (дата звернення: 05.11.2024).

13. Recommendations for the guidance of contractors for the reporting of actual and direct exploration expenditure : ISBA/21/LTC/11. URL: <https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2022/04/isba-21ltc-11-EN-1.pdf> (дата звернення: 05.11.2024).

14. Recommendations for the guidance of contractors on the content, format and structure of annual reports: ISBA/21/LTC/15. URL: <https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2023/05/ISBA-21-LTC-15-e.pdf> (дата звернення: 05.11.2024).

15. Recommendations for the guidance of contractors on the relinquishment of areas under exploration contracts for polymetallic sulphides or cobalt-rich ferromanganese crusts: ISBA/25/LTC/8. URL: https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2022/04/isba_25_ltc_8-e.pdf (дата звернення: 05.11.2024).

16. Working Draft Regulations and Standard Contract Terms on Exploitation for Mineral Resources in the Area. International Seabed Authority, 2017. https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2022/04/Draft_ExplReg_SCT.pdf (дата звернення: 05.11.2024).

17. Responsibilities and obligations of States sponsoring persons and entities with respect to activities in the Area : Request for Advisory Opinion submitted to the Seabed Disputes Chamber ITLOS Case № 17 on 1 Feb. 2011. URL: <https://www.itlos.org/en/main/cases/list-of-cases/case-no-17/> (дата звернення: 05.11.2024).

18. Composition of the Council. International Seabed Authority. URL: <https://www.isa.org.jm/organs/the-council/> (дата звернення: 05.11.2024).

19. Consideration for adoption of the Strategic Plan of the Authority for the Period 2024-2028: ISA. URL: https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2023/07/ISBA_28_A_7.pdf (дата звернення: 05.11.2024).

20. International Seabed Authority (ISA). Annual Report of the International Seabed Authority. 2020. URL: <https://www.isa.org.jm/annual-report> (дата звернення: 05.11.2024).

21. Continental Shelf Act 1964 of New Zealand. URL: <https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2022/05/NZ-CSAct.pdf> (дата звернення: 05.11.2024).

22. Germany Act on Interim Regulation of Deep Seabed Mining 1980, dated 16 August 1980 (English translation) (1981) International Legal Materials, XX, p. 393. URL: <https://www.jstor.org/stable/20692218> (дата звернення: 05.11.2024).

23. United States Deep Seabed Hard Mineral Resources Act, 1980. Public Law 96-283, 28 June 1980, 94 Stat. 553 (30 U.S.C. 1401 et seq.), as amended to 1 July 2000.

URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title30/chapter26&edition=prelim> (дата звернення: 05.11.2024).

24. United States Deep Seabed Mining Regulations Affecting Pre-Enactment Explorers. 45 Fed. Reg. 226 (20 November 1980). URL: <https://www.jstor.org/stable/20692232> (дата звернення: 05.11.2024).

25. United States Deep Seabed Mining Regulations for Exploration Licenses 1980. 46 Fed. Reg. 45896 (15 September 1981). URL: https://www.gc.noaa.gov/documents/gcil_dsm_regs.pdf (дата звернення: 05.11.2024).

26. United Kingdom Deep Sea Mining (Temporary Provisions) Act 1981. 1981, chapter 53, 28 July 1981. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/53/contents> (дата звернення: 05.11.2024).

27. United Kingdom Deep Sea Mining (Exploration Licences) (Applications) Regulations 1982, No. 58. Effective 25 January 1982. URL: <http://www.legislation.gov.uk/search?title=&year=1982&number=58&type=uksi> (дата звернення: 05.11.2024).

28. United Kingdom Deep Sea Mining (Exploration Licences) Regulations 1984, № 1230. In operation on 3 September 1984. URL: <http://www.legislation.gov.uk/search?title=&year=1982&number=58&type=uksi> (дата звернення: 05.11.2024).

29. United States Deep Seabed Mining Regulations for Commercial Recovery Permits, 54 Fed. Reg. 525 (6 January 1989); 15 Code of Federal Regulations, Part 971.

URL: <https://www.ecfr.gov/current/title-15/subtitle-B/chapter-IX/subchapter-D/part-971> (дата звернення: 05.11.2024).

30. United States Department of the Interior, Minerals Management Service (MMS). Guidelines for Obtaining Minerals other than Oil, Gas and Sulphur on the Outer Continental Shelf (Public Law 103-426, enacted 31 October 1994; 108 Stat. 4371). OCS Report. MMS 99-0070 (December 1999). URL: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/USCODE-2010-title43/html/USCODE-2010-title43-chap29-subchapIII.htm> (дата звернення: 05.11.2024).

31. Federal Maritime Responsibilities Act of 26 July 2002 (Federal Law Gazette I, p. 2876). Amended by article 4 of the Act of 2 June 2008 (Federal Law Gazette 2008 II, p. 520). URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/bseeschg/gesamt.pdf> (дата звернення: 05.11.2024).

32. The law of New Zealand of the United Nations Convention on the Law of the Sea Act 1996. URL: <https://www.legislation.govt.nz/act/public/1996/0069/latest/whole.html> (дата звернення: 05.11.2024).

33. Germany Seabed Mining Act of 6 June 1995 (the Act). Amended by article 74 of the Act of 8 December 2010 (Federal Law Gazette I, p. 1864). URL: <https://www.isa.org.jm/files/documents/EN/NatLeg/FDRGermany-en.pdf> (дата звернення: 05.11.2024).

34. United Kingdom Deep Sea Mining Act 2014. URL: <https://www.isa.org.jm/files/documents/EN/NatLeg/UKAct-2014.pdf> (дата звернення: 05.11.2024).

35. The Republic of the Singapore Deep Seabed Mining Act, 2015. URL: <https://www.isa.org.jm/wp-content/uploads/2022/05/Singapore.pdf> (дата звернення: 05.11.2024).

36. Law of the People's Republic of China on the Exploration and Development of Resources in Deep Seabed Areas. (Promulgated by Standing Committee of the

National People's Congress, February 26, 2016, effective May 1, 2016). URL: <https://isa.org.jm/nld/china> (дата звернення: 05.11.2024).

37. Аверочкіна Т. В. Морське право : навчальний методичний посібник. Одеса: Фенікс, 2021. 162 с.

38. Бучинська А. Й., Петровська Ю. Р., Правова характеристика консультативного висновку міжнародного трибуналу оон з морського права про відповідальність держав за діяльність на морському дні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 571-574

39. Верес К. Л. До питання дослідження ресурсів міжнародного району морського дна господарюючими суб'єктами держав. *Право*. 2013. С. 98-100.

40. Верес К. Л. Обсяг міжнародно-правового простору, який підпадає під поняття «міжнародний район морського дна». *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. С. 82-88.

41. Колпаков В. К., Курінний Є. В., Шарая А. А. Забруднення морського простору: окремі аспекти законодавчого регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 796-799.

42. Краснікова О.В. Актуальні питання щодо правового статусу мінеральних та генетичних ресурсів Району. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики. Матеріали IX Міжнародної науково-технічної конференції (08-10 вересня 2017 р.)*. Миколаїв: НУК, 2017. С. 152-156.

43. Краснікова О.В. Конвенційний правовий режим діяльності на морському дні за межами національної юрисдикції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 4. С. 320- 323.

44. Марущак О. Концепція «спільної спадщини людства» в міжнародному праві. *Шевченківська весна*: 95-96 https://www.iir.edu.ua/sites/default/files/2023-03/%D0%A8%D0%92%2021-03-12_%201.pdf#page=95 (дата звернення: 05.11.2024)

45. Панфілова Ю. М. Формування сучасного статусу Міжнародного району морського дна під впливом концепції спільної спадщини людства. *Young Scientist*. 2018. № 4 (56). С. 739-741.

46. Петровська Ю. Р. Міжнародний трибунал з морського права: структура і функції : кваліфікаційна робота : спец. 081 «Право». Поліський нац. ун-т, каф. правознавства ; наук. кер. Скулиш Є. Д. Житомир, 2021. 48 с.

47. Стрельник В. В. Правові аспекти регулювання міжнародного екологічного контролю в сфері охорони надр. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. "Юридичні науки"*. Херсон : ХДУ. 2014. Вип. 2. Т. 2. С. 149-153.

48. Шевченко А. Л. Концепція загальної спадщини людства у сучасному міжнародному праві та проблеми її реалізації. *Актуальні проблеми міжнародного права*. 2015. 130 с.

49. Щипцов О.А. Деякі аспекти формування концепції державної цільової науковортехнічної програми відновлення морських досліджень та науковордослідницької інфраструктури. *Геологія і корисні копалини Світового океану*. 2019. № 2 (15). С. 98-104.

50. Щипцов О.А. Морські наукові дослідження – шлях до промислового освоєння глибоководних мінеральних ресурсів океані. *Океанографічний журнал (Проблеми, методи та засоби досліджень Світового океану)*. 2020. № 2 (13). С. 4-13.

51. Ярова А. О. Міжнародно-правовий захист щодо механізму запобігання забрудненню морського середовища. *Серія ПРАВО*. Випуск 39. Том 2, С. 150-155.

52. Annual Report of the International Seabed Authority : International Seabed Authority (2020). URL: <https://www.isa.org.jm/secretary-general-annual-report-2020/> (дата звернення: 05.11.2024).

53. Baiye, Enow Godwill & Ngum, Fongwa. The Role Of The International Seabed Authority In The Management Of The Area: A Legal Appraisal. *International Journal of Law in Changing World*. 2023. № 2. P. 66-86

54. Banet C. The law of the seabed : access, uses, and protection of seabed resources. Boston : Brill Nijhoff, 2020. p. 637

55. Bolong L. D. Into the abyss: Rationalizing commercial deep seabed mining through pragmatism and international law. *Tulane Law Review*. 2016. № 26. P. 128-180.

56. Boschen R. E. et al. Mining of deep-sea seafloor massive sulfides: A review of the deposits, their benthic communities, impacts from mining, regulatory frameworks and management strategies. *Ocean and Coastal Management*. 2013. № 84. P. 54–67.

57. Bourrel-McKinnon, Marie & Thiele, Torsten & Currie, Duncan. The common of heritage of mankind as a means to assess and advance equity in deep sea mining. *Marine Policy*. 2016. № 95. URL: https://eprints.lse.ac.uk/67988/1/Common%20heritage_2016.pdf (дата звернення: 05.11.2024)

58. Clark M., Althaus F., Schlacher T., Williams A., Bowden, D., Rowden A. The impacts of deep-sea fisheries on benthic communities: a review. *ICES Journal of Marine Science*. 2016. № 73, P. 151-169.

59. Danovaro R., Aguzzi J., Fanelli E., Billet D., Gjerde K., Jamieson A., Van Dover C. An ecosystem-based deep-ocean strategy. *Science*. 2017. № 355 (6324). P. 452-454.

60. Danovaro R., Corinaldesi C., Dell'Anno A., Snelgrove P. (2017). The deep-sea under global change. *Current Biology*. 2017. № 27

61. Deep-sea mining project in PNG resurfaces despite community opposition. URL: <https://news.mongabay.com/2023/08/deep-sea-mining-project-in-png-resurfaces-despite-community-opposition/> (дата звернення: 05.11.2024).

62. Deep Sea Mining (DSM) project in Papua New Guinea. URL: <https://www.source-international.org/news/the-first-deep-sea-mining-dsm-project-in-papua-new-guinea> (дата звернення: 05.11.2024).

63. Dolidze A. Advisory opinion on responsibility and liability for international seabed mining (ITLOS Case 17) and the future of NGO participation in the international legal process. *ILSA Journal of International & Comparative Law*. 2013. №. 2. P. 379–418.

64. Durden J. M. A procedural framework for robust environmental management of deep-sea mining projects using a conceptual model. *Marine Policy*. 2017. № 84. P. 193-201

65. Esteban M., Diez J., López J., Negro V. Why offshore wind energy? *Renewable Energy*. 2011. № 36 (2). P. 444-450.

66. Hannington M., Jamieson J., Monecke T., Petersen S. Modern sea-floor massive sulfides and base metal resources: Toward an estimate of global sea-floor massive sulfide potential. *Society of Economic Geologists Special Publication*. 2017. № 19. P. 317-338.

67. Jaeckel A., Ardron J., Gjerde K. Sharing benefits of the common heritage of mankind: Is the deep seabed mining regime ready? *Marine Policy*. 2016. № 70. P. 198-204.

68. Keith MacMaster. Environmental Liability for Deep Seabed Mining in the Area: An Urgent Case for a Robust Strict Liability Regime. Schulich School of Law, Dalhousie University, 27 p.

69. Leary D. K. International law and the genetic resources of the deep sea. Brill Research Perspectives in the Law of the Sea, 2019. P. 1-88.

70. Levin L. A., Mengerink K., Gjerde K. M., Rowden A. A., Van Dover C. L., Clark M. R., Brider J. Defining "serious harm" to the marine environment in the context of deep-seabed mining. *Marine Policy*. 2016. № 74. P. 245-259.

71. Levin L. A., et al. Climate Change Considerations are Fundamental to Management of Deep-Sea Resource Extraction. *Global Change Biology*. 2020. № 26 (9). P. 4664-4678.
72. Lodge M. W. The International Seabed Authority and Deep Seabed Mining. *International Journal of Marine and Coastal Law*. 2020. № 35 (3). P. 453-462.
73. Lodge M. W., Verlaan P. A. Deep-Sea Mining: International Regulatory Challenges and Responses. *Elements: An International Magazine of Mineralogy, Geochemistry, and Petrology*. 2018. № 14 (5). P. 331-336.
74. Maja Vinde Folkersen, Christopher M. Fleming, Syezlin Hasanю The economic value of the deep sea: A systematic review and meta-analysis. *Marine Policy*. Volume 94, 2018, P. 71-80.
75. Petersen S., Krätschell A., Augustin N., Jamieson J., Hein J., Hannington M. News from the seabed—Geological characteristics and resource potential of deep-sea mineral resources. *Marine Policy*. 2016. № 70. P. 175-187.
76. Poisel T. Deep seabed mining: Implications of seabed disputes chamber's advisory opinion. *Australian International law Journal*. 2012. № 19. P. 213-233
77. Ramirez-Llodra E., Brandt, A. Danovaro, R. et al. Deep, diverse and definitely different: unique attributes of the world's largest ecosystem. *Biogeosciences*. 2010. № 7 (9). P. 2851-2899.
78. Robertson N. The Legal Regimes of Deep Seabed Mining: A Critical Analysis. 2010. P. 245-256.
79. Rothwell D., Stephens T. The International Law of the Sea. 2nd edition, Hart Publishing, 2016, 608 p.
80. Sun L. Common Heritage of Mankind and Protection of the Marine Environment. International Environmental Obligations and Liabilities in Deep Seabed Mining. Cambridge: Cambridge University Press. 2023. P. 22-56.
81. Yoshifumi, T. The International Law of the Sea. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. 558 p.. doi: <http://doi.org/10.1017/9781108545907>

82. Wang, Chuanliang & Chang, Yen-Chiang. A new interpretation of the common heritage of mankind in the context of the international law of the sea. *Ocean & Coastal Management*. 2020. № 191. Art. 105191. doi: 10.1016/j.ocecoaman.2020.105191